

אגיש מקע ווארט

גליון קמ"ז חג החנוכה ופרשת מקץ תשע"ב

מצוות חנוכה

מצוה זו היא שונה מכל המצוות שלא חייב בה כל בר חיובא בפנ"ע. הענין הוא, כי תכלית הדלקת הנרות חנוכה היא להחזיק את אור היהדות בפנים הבית (עי' הרמב"ם רפ"ו דהל' דעות), כי כל אדם נשפע מן הסביבה. וראשית כל יתחיל בתוך ביתו, שהוא בעצמו לא יהיה יחידי בתוכו. ולכן נוסדה המצוה בתחלה "איש וביתו", ועוד, כדי להורות על חשיבות הסביבה מצוה להניח על פתח ביתו מבחוץ.

במצות נר חנוכה מתחלקים הדינים לסוגים שונים. והטעם הוא, כי גם פעולת הגזירה היה שונה בין איש לאיש. היו כאלה שנפלו בפח של היוונים, והיו כאלה שסברו שמכיון שיש גזירה הוא בכלל "אונס רחמנא פטריה", והיו כאלה שמסרו נפשם על קידוש השם, כמו שאמרו חז"ל על הכתוב "כי עליך הורגנו כל היום" (תהלים מד, כג). ולכן אחר שהתרחש הנס וקבעו מצוה לזכר, עשו מדרגות הרבה בחובת מצוה זו, לסתם אנשי דין לחוד, ולמהדרין דין לחוד, ולמהדרין מן המהדרין ג"כ דין לחוד. המצוה הזאת מאירה לכל הסוגים השונים בישראל. בה יכול לזרוע את אור התורה לכל הנלוים אליו, וגם לאלה העומדים מרחוק. ומצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ, להורות, שאפ"ל האנשים שכבר מבחוץ יכולים לזכות לעלייה ותיקון ע"י מצוה זו. עוד י"ל שלשון "מהדרין" מורה על השונים וחוזרים על דבר אחד כמה פעמים, וכאן בא לומר, שלפי היגיעה והחיפוש בנס יכולין למצוא התחדשות בכל שנה ושנה, ובתורה אמרו (חגיגה ט) "אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד", וכמו שבתורה כן, כך בנר חנוכה כל זמן ששונה עליה מוצא בה טעמים חדשים.

(פניני השפ"א)

מאי חנוכה (שבת כא):

חז"ל (שבת כא ע"ב) שואלים מאי חנוכה (ופרש"י על איזה נס קבעוה) ומתריצים שקבעוה עבור הנס של פך השמן. ואין זכר בגמ' שקבעו בגלל הצלתם מהיוונים? וי"ל עפ"י מש"כ החובת הל' בבות בשער הבחינה (פרק ה) שמאריך מאוד לבאר עניני חסדי ה' בבריא, באיברי האדם, ובכוחות הנפש הטבעיים באדם, יעו"ש אריכות גדולה מאוד בזה. ובסיום כ' חז"ל, והגדולה שבטובות שהיטיב בהם הבורא לאדם, והראיה החזקה עליו, התורה הנתונה למשה נביאו ע"ה והראות האותות על ידו, ושנות המנהגים והטע" בעיים, והראות המופתים הנוראים, כדי להאמין בבורא ית' ובנביא, עכ"ל. החוה"ל משוה הטובה שבנסים לתוה"ק, דע"י שניהם מגיעים להכרה ברורה בבורא ית', והם הטובות הגדולות ביותר (וכלשונו - הגדולה שבטובות). הטובה הגדולה, המתנה הכי גדולה שאפשר לתת לאדם היא - נס, המביא את האדם להאמין בבורא

ית', וגדולה דעה.

זוה היה מהות נס חנוכה, עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל (מל' חז"ל על נר המערבי - שבת כב ע"ב) זה היה עיקר ההטבה של חנוכה. בודאי אנו מודים גם על ההצלה של המלחמה ועל ההצלה של התוה"ק, אבל מאי חנוכה, על איזה נס קבעוה, על הנס של השמן שזו היתה ההטבה הכי גדולה (בודאי נצחון המלחמה היה נס גדול, אבל בכל זאת הנס היה בדרך טבע העולם ע"י מלחמה. אבל נס השמן היה לגמרי למעלה מן הטבע בלי שום דרך להסבירו עפ"י טבע). כולם דברו על זה, ביום ראשון כבר ידעו בבהמ"ק שקרה נס, וביום שני כבר דברו בכל ירושלים ובמ"ש שך שמונה ימים התפשטה השמועה בכל רחבי תבל, וכי שמעתם שהנר עוד דולק, מנס זה נהיה ממש "ומלאה הארץ דעה", כולם ראו שחזרה שכינה לישראל "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך" (דברים כג טו), היה אז לימוד גדול בעניני אמונה, ועל זה קבעו חז"ל שמונת ימי חנוכה.

(תורת אביגדור להרב אביגדור מילר זצ"ל)

מאי חנוכה (שבת כא):

כתב החיד"א בדרך הרמז שכל עניני חנוכה הם להזהיר על ענין המצוות. הא דאסור להשתמש לאורה כי המצוה צריך שיכוין לשם שמים ולא על מנת לקבל פרס ונר נוסף שרי להשתמש. והנרות שמוסיף לבית הלל כנגד ימים היוצאים, רמז שידקדק במה הוציא ימיו אם הם מאירים בנר מצוה ותורה אור, ואי לאו יעשה תשובה כמש"ל (ויקרא רבה כא) אם עשה אדם חבילות של עבירות יעשה חבילות של מצוות, וזה הרמז להוסיף נרות כנגד ימים היוצאים לעשות חבילות של מצוות לתקן ימיו. ומצוה להניחה למטה מעשרה, רמז שיעשה המצוה בצנעא, ולמעלה מעשרים אמה פסולה, רמז על יוהרא שהיא פסולה. והמהדרין שמוסיפים נרות, רמז שיבקש להוסיף מעשים טובים תמיד ולא יספיק לו במה שעושה. זמנה בשקיעת חמה, הרומזת להיות בין עיניו המיתה ושקיעת שמשו ולהאיר נר מצוה ותשובה, וכמש"ל (שבת קנג). ישוב היום שמה ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. נר בגימטריא רמ"ח וב' כוללים יראה ואהבה. והתקינו דמדליקין ח' נרות בח' ימים, רמז ימי שנותינו שבעים ואם בגבורות שמונים להאיר במצוות. והנה הקשה הבית יוסף דהנס לא נעשה אלא בז' ימים, ואפשר לומר שהרי מלכות יון רצו לבטל שבת חדש ומילה ובשביל המילה שהיא לח' נעשה ח' ימים לרמז למילה, ושבת וראש חודש נופל בהם, דבשמונת ימי חנוכה יש שבת וראש חודש ונרמזו הג' אלה שרצו לבטל ולא עלתה להם.

(חדרי בטן)

חנוכה כנגד הרגלים

השלוש רגלים הן הרגלים, שכל השנה נשען עליהן. בדורות הראשונים הן האירו באור בהיר וחזק לבני, והיו מספיקות לשאוב מהן רוח קדושה וטהרה לכל השנה. אבל היה גלוי וידוע לפני המקום שלדורות אחרונים שיהיו בגלות לא יספיקו השלוש רגלים, והקדים הרפואה להמכה, והוסיף להם מועדים ע"י הנסים והנפלאות שעשה לאבותיהם בימים הם.

בספר קדושת לוי איתא שחנוכה היא כמו הכנה וחינוך להשלש רגלים של השנה הבאה, המתחילות בפסח. ונראה שבתחלה כשבני היו במדרגה עליונה לא הצטרכו להכנה זו, ואחר שירדו ממדרגתם הוסיף ה' להם הארות הימים האלה, להתחנך בהם בקדושה וטהרה של השלוש רגלים, העתידות לבוא.

הח' הרי"ם זצ"ל אמר, כי יש רמז במשנה (ביכורים פ"א) "מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא" שהארת החג מאירה עד חנוכה, ע"כ. וי"ל ג"כ, שיש רמז ע"ז בכתוב "אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח" (תהלים קיח, כז), ימי חנוכה הם כמו ענפים מהרגלים, הנקראים קרנות המזבח, ויאסרו את קדושת החג בעבותים עד הקרנות האלה של ימי חנוכה.

השלוש מועדים המפורשים בתורה הם בבחינת תורה שבכתב,

והם עדות, שהקב"ה בחר בישראל לעמו ונחלתו. וחנוכה ופורים הם בבחינת תורה שבע"פ, והם עדות שישראל בחרו בו יתברך ג"כ. ובכדי לשמור על התורה שבכתב עשו גדרים וסייגים בתורה שבע"פ. כנגד השלוש רגלים של התורה שבכתב יש שלש רגלים של התורה שבע"פ והן אורות מאלה של תורה שבכתב, כדמיון אור הלבנה מאור החמה. חנוכה הוא הארה מחג הסוכות, פורים הוא הארה מחג השבועות, ועל חג חדש כנגד חג הפסח אנו מחכים לגאולה העתידה, כמ"ש "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו). חנוכה הוא שמנה ימים אע"פ שנס חנוכה לא היה אלא שבעה ימים (כמו שהקשה הב"י), והוא מפני שנס חנוכה הוא מהארת חג הסוכות, ולהורות את זה עושין גם את חנוכה שמנה ימים, כי בין כל הרגלים רק חג הסוכות הוא שמנה ימים מה"ת. ומפני שחג הסוכות הוא על ענני הכבוד, שהיו בזכות אהרן הכהן, לכן זכו בניו אחריו שיעשה נס חנוכה על ידם.

(פניני שפת אמת)

הרגיל בנר ה"ל בנים תלמידי חכמים - לאהבת תלמידי חכמים צריך יר"ש מיוחדת

שבת דף כ"ג ע"ב: אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים

ריתחא דאורייתא

בענין הזכרת על הניסים בברכת המזון

הנה בברכה מעין ג' מזכירין בה שבת ויו"ט, ואילו בחנוכה ופורים בברכת המזון מזכירין על הניסים ובברכה מעין שלש אין מזכירין, והדבר צ"ב. ובשם רבינו הגר"ח זצ"ל נאמר לבאר טעם הדבר, דהנה הדין הוא דאם שכח לומר על הניסים בחנוכה ופורים בברכת המזון אינו אומר ברכה במקום ההזכרה כמו שצריך לומר בשבת ויו"ט, דאם שכח לומר רצה בשבת, או יעלה ויבוא ביו"ט צריך להזכירם בברכה בפנ"ע אחר סיום ברכת בונה ירושלים, וא"כ חזינן דחלוק דין הזכרת על הניסים, מדין הזכרת רצה בשבת ויעלה ויבוא ביו"ט, דדין הזכרת רצה ויעלה ויבוא הוא דין ותקנה במטבע דברכה שלישית, ולכן אם שכח לומר רצה או יעלה ויבוא, חסר הברכה שנתקנה לשבת ויו"ט, ולכן צריך להשלימה אחר ברכת בונה ירושלים כברכה בפני עצמה מכיון דחיסר ברכה. משא"כ הזכרת על הניסים אין זה מדין ונוסח הברכה עצמה, אלא הוא דין הזכרה בעלמא, ולכן אם שכח אין דין ברכה על זה.

ולפי"ז א"ש מה שאין אומרים הזכרה זו בברכה מעין ג', דהרי ברכת מעין ג' היא מעין ברהמ"ז וכוללת את כל ג' הברכות, אמנם כ"ז הוא רק לגבי הברכות שבהמה"ז, דקצרו את ג' הברכות ועשאוה לברכה אחת מעין ג', ולכן הזכרת רצה ויעלה ויבוא שהיא ממטבע של ברכה, יש חובה להזכירה נמי בברכת מעין ג' כיון דאית להו דין ברכה, משא"כ הזכרת על הניסים שהיא דין הזכרה בעלמא ואינה ממטבע הברכה, לא נכללת בנוסח ברכה מעין ג' שנכלל בה רק דין וענין הברכות, ודו"ק.

ובזה מבואר גם מדוע בבהמ"ז אומרים רצה ויעלה ויבוא לפני סיום ברכת ובנה ירושלים, ואילו בברכה מעין ג' מזכירין של שבת ושל יו"ט אחר ובנה ירושלים. דכיון דהזכרת שבת ויו"ט היא ברכה בפני עצמה ביסוד דינה, לכן קבעו אותה אחר ובנה ירושלים דאכתי הוא לפני סיום הברכה, משא"כ בברכת המזון עצמה כיון דקתנו לומר בברכת ובנה ירושלים, נתקנה בתוך הברכה ולפני הסיום דמזכיר ובנה ירושלים..

שבת כ"א ב'. מאי חנוכה וכו', כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכו', ולא מצאו אלא פך שמן אחד שהיה מונח בחותמו של כה"ג ולא היה בו להדליק אלא יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים

וצ"ב כיון שנס זה הוא מעיקר החנוכה למה אין מזכירין אותו בתפילת על הניסים, עוד צ"ב דהנה כתב הרמב"ם ריש הל' חנוכה ז"ל, בבית שני יכשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם וכו', הרי שמלבד מה שלא הניחו לישראל לעסוק בתורה גם פשטו ידם בממונם ובבנותיהם, וא"כ למה לא הוזכרו צרות אלו בהודאה דעל הניסים, וצ"ב. ונ"פ דכל יסוד הצרות שעשו היונים הוא שבטלו מישראל תורה ומצות, וגם צרה זו שפשטו ידם בממונם לא היתה רעה בפ"ע, אלא שזה גרם להם לביטול תורה ומצות, ובאמת שענין זה הוא גופו ועיקרו של נס פך השמן, דהנה כתב הרמב"ם שם ה"ב ז"ל, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. עכ"ל. הרי שבמכוון היה הנס שמונה ימים כדי שלא תתבטל מצות הדלקה, שאם היה דולק יום אחד פחות משמונה ימים היתה נחסרת מצות אותו היום, ודו"ק. ולפי"ז מתבאר מה שלא הוזכר נס דפך השמן ושאר הצרות בהודאת על הניסים, דכיון שהוזכר הענין דלהשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך כבר הכל בכלל, וכמש"נ.

(מאורי המועדים)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: בגמ' שבת כ"ג ע"ב אמר ר"ה הרגיל בנר הווין לן בנין תלמידי חכמים, הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה הזהיר בקדוש היום זוכה וממלא גרבי יין, מאי שנא דגבי נר נקט לישנא דהרגיל ובשאר דברים הזהיר.

תשובה: עיין רש"י

(תשובות הגר"ח קנייבסקי)

ו) "נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה". ובתרגום איתא: "מפני קושטא דאברהם". וצריך לעיין מה שייכות לאברהם עם נס החנוכה.

והנה הקדמונים הקשו מה היה הנס בלילה הראשון, כיון שהיה שמן ליום אחד כדאיתא בגמרא. ויש ליישב על פי מה שהקשה הפני יהושע, למה הוצרכו לנס השמן, הלא טומאה הותרה בציבור. ותירץ, להראות חביבותן של ישראל, שתהיה הדלקת המנורה - ובפרט חנוך המנורה - בטהרה גמורה.

ויש לומר דכשראו ישראל שהראה להם הקב"ה חביבות, שיהיה הנס שמונה ימים כדי שתהיה הדלקת המנורה בטהרה גמורה, הבינו שמה שמצאו בלילה הראשון שמן טהור היה גם כן נס, כדי שתהיה העבודה בטהרה גמורה ולכן קבעו שמונה ימים.

ולפ"ז יש לומר, דהנה כתיב (בראשית י"ח י"ט): "ואברהם היו יהיה לגוי גדול ונברכו בו וגו' כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו", ובבית יוסף בהל' שבת מביא בשם שבלי הלקט: "את בניו זה יצחק, ואת ביתו אחריו זה יעקב".

אם כן הראה הקב"ה חביבות לאברהם אבינו וניתנו לו לדורי דורות, שהקב"ה הראה חיבה לאברהם אבינו, ונותן לדורי דורות חביבות לישראל, וזהו נתת ליראיך נס להתנוסס, שהיה הנס בלילה הראשון וכל הלילות, מפני קושט סלה, כדפירש בתרגום מפני קושטא דאברהם. לכן הראה הקב"ה חיבה לישראל שיהיו נסים כדי שיהיה בטהרה גמורה.

וזהו הרמז בפסוק: נתת ליראיך נס להתנוסס - שהיו שני נסים, דהיינו נס הלילה הראשון ונס שאר הימים. ולכן אומרים על הנסים בלשון רבים.

(רבי יששכר דב רוקח שליט"א - האדמו"ר מבעלזא)

וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם

ויש להבין מאי קמ"ל דכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, הרי חז"ל תיקנו להדליק בכל השמונת ימים ולברך עליהן וא"כ פשיטא דקודש הם כל השמונת ימים ולא רק ביום הראשון בלבד.

ותירץ מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דהוה אמינא שהאיסור להשתמש בנרות נאמר רק ביום הראשון שמדליקים בו רק נר אחד מעיקר הדין ואין תוספת נר להידור אבל בשאר הימים מותר להשתמש לאור הנרות הנוספים שהם רק להידור קמ"ל שגם בנרות שמדליקין להידור גם בהם אסור להשתמש.

תלמידי חכמים הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה הזהיר בקידוש זוכה וממלא גרבי יין ע"כ בגמ'. וצ"ב למה בכלום אמר הזהיר ובנר הרגיל, עיין במהרש"א מש"כ בזה, ועוד יש לעיין דבשלמא בציצית מזוזה וקידוש הוא מדה כנגד מדה, דאם הוא זהיר ומדקדק על ציצית ומזוזה מהודרות ביותר, וכן מקפיד תמיד לבודקן ולהחליפן, ובפרט בציצית שהוא חובת טלית ואעפ"כ זהיר תמיד ללבוש ט"ק מהודר וכשר בשיעור לכל הדיעות, ולכן השכר הוא ג"כ שיזכה לטלית ודירה נאה, וכן בקידוש אם הוא זהיר לכוון במ"ע של קידוש, ומקדש על כוס כשיעור לכל הדיעות וביין משובח, יזכה שימלא לו הקב"כ גרבי יין, אבל מה הענין של הרגיל בנר שיזכה לבנים ת"ח, שכר הגדול ביותר שיכול להיות, מה עשה הדליק נר? ומהו המדה כנגד מדה בזה? ומהו בכלל לשון "הרגיל", וכי מי לא רגיל בנר חנוכה, ובהירות הנ"ל אין מידת הזהירות שוה בכל, אבל מי לא רגיל בנר חנוכה, ומהו לשון "הרגיל", כאילו שאין כולם רגילים בזה, ובפרט שמעיקר הדין די נר אחד בכל לילה, [ועיין שפ"א ובספרים מש"כ בזה].

ויש לעיין גם בהרגיל בנר הווין ליה בנים ת"ח ולמה לא יזכה שבעצמו יהיה ת"ח. ולמה אינו מקשה המהרש"א בזה. וצ"ב בכל הנ"ל, ועיין בפרי חדש בסימן תרע"א מש"כ בזה. ושו"ר שגם הב"ח בריש סימן תרע"א ג"כ העיר זה ע"ש מש"כ.

והנראה לבאר בזה בעזהש"י, דהנה עיקר הגזירה בחנוכה היה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, וצריך להבין, דבשלמא "ולהעבירם מחוקי רצונך", שרצו לבטל מעם ישראל קיום המצות ניחא, מכיון שעם ישראל שונה מאומות העולם, ולא מתחתנים איתם, לא שותים יינם ולא אוכלים בישולם וכו', ומובן שחרה אפם ע"ז, אבל מה הענין "להשכיחם תורתך", ומה איכפת להם שעם ישראל כן לומד תורה, אבל משמע מזה שהיונים עם כל חכמת יוון, הי' להם קנאה גדולה גם על לימוד התורה, כי אין חכמה כחכמת התורה, ולכן רצו לבטל גם לימוד התורה מעם ישראל מרוב קנאה לחכמת התורה. (ועיין בפמ"ג בזה). ונס חנוכה מסמל אהבת התורה, שהקב"ה עזר לנו שכן יהי אפשר לעסוק ולעמול בתורה, וזה עיקר התשועה והפורקן שהי' לעם ישראל, וזה צריך שיהי' עיקר הכוונה והשמחה בפרסומי ניסא בהדלקת נ"ח, שב"ה אפשר ואפשר לעסוק בתורה בלי כל הפרעות וגזירות, ולא סתם להדליק נ"ח, וזהו גודל הענין המבורך בספרים הקדושים ענינים נשגבים במצות הדלקת נ"ח, כי הוא מסמל אהבת התורה ולומדיה, וכדאיתא במדרש פרשת בראשית: וחושך זו מלכות יוון שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן ע"ש, ולזה מדליקין נר חנוכה להראות שאנו ממשיכין להאיר בתורה ומבטלין חשכות יוון.

ובזה יבואר הכל בס"ד, וזה הכונה "הרגיל בנר" כלומר שרגיל ומכיר הענין, ויודע מה הי' בחנוכה שרצו לבטל תורה מישראל, ובכוונה זו ניגש בשמחת התורה בשעת הדלקת נ"ח, שב"ה אפשר ללמוד תורה, ולא שמדליק סתם בלי כל כוונה וידיעה מהענין, ואם הוא כזה, כלומר שמאוד אוהב תורה ות"ח, א"ה הוא בודאי כבר ת"ח, דאל"כ לא הי' שמח כ"כ בזה.

(שיחות חיים)

טעם תקנת אמירת על הניסים בחנוכה

איתא באבודרהם, דעל הנסים נתקן על שם הכתוב (תהלים ס'

דלכאורה גם בחנוכה יכלו לסיים בהריגת היוונים כבפורים, ובפורים יכולים היו לסיים בקביעת ימי הפורים כבחנוכה. ואמר, דבכל מקום מראים איך הפר ה' עצת רשעים. בפורים רצה המן לתלות מרדכי ותלו אותו ואת בניו. ובחנוכה, שרצו להשכיחם תורתך ואמרים בתפילה שלא רק שלא העבירונו מהתורה, עוד נקבע יו"ט חדש והלכות חדשות בהתורה ובשו"ע, ונעשה עי"ז ריבוי בהתורה עצמה.

(מציון מכלל יופי)

וזדים ביד עוסקי תורתך

הב"ח (או"ח סי' תר"ע) מביא את דברי הגהות מרדכי בשם מהר"ם "בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה בבית המקדש, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה כו' וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם השם ע"י כהנים עובדי העבודה בבית השם וכו'", עכ"ל. ומבואר לכאורה שכל הגזירה של היונים באה עליהם בתור עונש על מה שהתרשלו בעבודה, וכאשר התחזקו בעבודה, אז הסיר הקב"ה את העונש מעליהם.

אבל זה קשה שהרי בתפילת "על הניסים" משמע להיפך, שהרי אומרים "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך וכו'", ומשמע דזוהי עצם הצרה מה שהיוונים קמו עליהם ורצו להשכיחם תורתך, ולא שזה היה בתורת עונש על מה שקדמה לזה התרשלות בעבודה. ובאמת כך מבואר גם ממה שממשיכים "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם", הרי שהיו צריכים לרחמים ולישועת ה' מיוחדת להצילם מצרתם. ואילו לפ"ד הב"ח הרי אדרבה, כל הגזירה לגרות עליהם את היוונים, היתה רק מפני שנתרשלו בעבודה, וא"כ כשנתחזקו בעבודה, תו ליכא מקום לעונש, והגזירה ממילא צריכה להתבטל, ולמה היו צריכים לישועת ה' מיוחדת להושיעם מצרתם.

ובלא"ה יש לתמוה על דברי הב"ח, וכי "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף", והיאך יתכן כי בשביל הכהנים שהתרשלו בעבודתם בבית המקדש היתה גזירה קשה כזו על כל כלל ישראל.

והנראה, כי הלא באמת אמרו חז"ל (ספרי בהעלותך סט; מובא ברש"י בראשית לג, ד) כי "הלכה היא, בידוע שעשו שונא ליעקב", - וא"כ מלכות הרשעה עומדת הכן בכל עת, למצוא עילה ודרך להצר ולהרע לישראל.

אלא שכך הותקן הדבר, שכל זמן שהעבודה בבית המקדש נעשית כתיקונה, הרי היא מונעת ועוצרת בעד הרשעים מלהפיק זממם אשר בזדון לבם, ואינם יכולים להרע את ישראל.

אבל בשעה שבאה איזו התרשלות בעבודתם של הכהנים בבית המקדש, הרי כבר לא היה להם לכלל ישראל מה שיגן בעדם ממזימתן של הרשעים, וכיון שלא היתה כל מניעה מלהצר להם, והיתה אפשרות להרע להם, הרי ממילא תיכף ומיד הגיעה עליהם מזימתה התמידית של מלכות יון הרשעה, כי בידוע הוא שעשו שונא ליעקב.

וכיון שכבר קמו עליהם היוונים [ונמסרו בידי זרעו של עשון], אע"פ שחזרו למסור נפשם על העבודה, כבר א"א לצאת מתחת ידם בלי ישועת ה' מיוחדת, וזהו מה שאנחנו אומרים "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם". [מה שנוגע לנו מכ"ז, שצריכים לדעת שאף] שאנחנו נמצאים

ובאמת בשו"ת כתב סופר או"ח קל"ו סיפוקי קמספקא ליה אם מותר להנות מנרות ההידור וכתב לתלות את זה בב' הטעמים מדוע אסור להשתמש בנרות חנוכה דלדעת הר"ן בשבת בריש הלכות חנוכה להרי"ף בד"ה הלכות חנוכה טעם האיסור משום דבעינן דומיא דמנורה שבמקדש שאין משתמשין בה כלל וטעם זה שייך רק בעיקר הנר ולא בהידור דלא היו נרות הידור בביהמ"ק משא"כ לטעמא דרש"י בשבת כ"א: בד"ה ואסור להשתמש לאורה, שהאיסור להשתמש בנרות הוא כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה ולא לצורכו הדליקה א"כ יתכן שגם בנרות של ההידור שייך טעם זה.

(משלחן גבוה)

ולא מצאו אלא פך א' של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול (שבת כא:)

לכאורה היה צריך לומר שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, ולא שהיה מונח בחותמו של כהן גדול.

ביאר הרה"ק מדינוב, דבאמת לא היה חתום בחותם של כהן גדול, כי הנה חותם המלך, דרך משל, הוא דבר יקר מאד ואינו ניתן לכל מאן דבעי ורק המלך בעצמו משתמש בו לכשירצה, ומסתמא גם חותם הכהן הגדול היה שמור אצלו ולא היו אחרים משתמשים בו, וגם הממונה על השמן בבית המקדש לא היה משתמש בו להחתים את הפכים. אלא שמלבד שטמאו כל השמנים ולא נמצא שמן טהור, וגם החותם של הכהן הגדול נאבד, ואח"כ מצאו פך שמן ועם הפך מצאו ג"כ את החותם של הכהן גדול, ומזה שנמצא על יד הפך גם חותם הכהן גדול הבינו שבדאי לא נגעה בפך יד אדם, דא"כ היה נוטל את החותם לעצמו שמסתמא היה יקר הערך מאד. וזה שכתוב מונח בחותמו של כהן גדול, היינו מונח עם החותם, אבל לא היה חתום בו.

(צמח דוד)

וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל

כתב רבי לייב חסמן ענין נס חנוכה, שאנו חוגגים היום, אף שבעוונותינו אבדנו מקדש וכהן וכו' - יש להבין עפ"י משל לבן חיל שענד לו המלך אות כבוד - תמונת המלך על רקע זהב טהור, הרי אף שעצם התשורה יקרה מאד בערכה, בכ"ז נבין כי אין שמחת איש הצבא על זאת, רק על הכבוד הגדול, שהוקירו המלך על כל צבאותיו, וממילא גם אם יארע שנאבד ממנו אות הלזה, אם כי יצטער על אבדתו, ואין ביכולתו להתקטט בו, אעפ"כ יודע כי עיקר ענינו, מה שחפץ המלך ביקרו - אינו בטל! והלא בפנקסי המלך חקוק בעט עופרת כבודו וגבורתו. וכן הוא ענין שמחתנו בזמן הזה, על הניסים והנפלאות שעשה ה' עמנו בימים ההם, שהרי העיקר מה שנגילה ונשמחה בהנס הוא כי חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, וזה לא ישתנה לעולם.

(אור יהל)

"וקבעו שמונת ימי חנוכה"

שמעתי מאדמו"ר הגרשז"א זלה"ה להקשות מדוע בתפילת עה"נ בחנוכה מסיימים וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וגו' ובפורים מסיימים תפילת עה"נ בהתיבות ותלו אותו ואת בניו על העץ,

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מכית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: בט"ז תר"ע ס"ק ג' כתב, נראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים, דבפורים היה הנס מפורסם לה- צלת נפשות ועל זה יש שמחה בעולם הזה, מה שאין כן בחנוכה דאף על גב דהיתה ישועה ממנו יתברך במלחמה, מ"מ לא היה מפורסם על צד הנס רק בנרות היה הנס מפורסם, על כן קבעו להלל ולהודות כי אין מזה שמחה בעולם הזה עכ"ל, ויש מקשים שמדברי ספורי יוסיפון נראה שהיה נצחון המלחמה ההיא יותר מפורסם וגלוי ממה שהיה נס פורים, ואדרבה כל נסי פורים לא היו בפר- סום אלא הכל נתלבש בטבע, ואלו בחנוכה אמרין מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, שהיונים היו אלפי אלפים ובני חשמונאי רק י"ג ועמם מתי מספר, ואין לך גדול מזה בהצלת נפשות ישראל.

תשובה: בחנוכה זה על ידי מלחמות שאפשר להלבישם בטבע.

(תשובות הגר"ח קנייבסקי)

בתוך עולם גדול, אבל כל דבר קשור עם השני כמו שרשרת ארוכה, ובפרט כשנמצאים בתוך "רבים", צריכים לדעת שכל אחד קשור עם השני, (כמו שכל כלל ישראל היו קשורים ותלויים בעבודת הכהנים), ואל יחשוב אחד לעצמו שכאשר הוא מתרפה משהו, אין זה נוגע אלא אליו, כי כאשר הוא מתרפה, הרי הוא גורם שעוד אחרים יבואו לידי רפיון.

זכורני שפעם היו אומרים בהלצה שכאשר הפרוש באישישוק מתרפה [בעבודתו] זה משפיע על ה"לורד" באנגליה, - זה היה בתקופה שהיו "פרושים", היינו אנשים שמתנהגים ב"פרישות". כמו כן היו אומרים שכאשר יהודי אוכל כאן בלי ברכה, הרי הוא גורם ליהודי במקום אחר שישתמד ר"ל. כי לעולם אי אפשר לדעת כמה אחד תלוי בשני, ואין זה דבר נכון, מה שרגליים לומר כשמתרפים, "איך האב זיך געלאזט", [אני הזנחתי את עצמי], כי אין זה נוגע רק לעצמו, שהרי גם אחרים תלויים בו. ואם כי זמן של חנוכה תמיד היה זמן לומדים קצת פחות חזק מתמיד - "סאיז דאך חנוכה", זכורני עוד בילדותי כשלמדתי בסלוצק (משנת תרע"ג) חזרתי לביתי בחנוכה, אך צריכים להזהר מרפיון. וזהו מה שמזכירים ב"על הניסים" אף כלל ישראל בשם "עוסקי תורתך", כי רק העסק בתורה הוא מה שמגן בעדינו, ועי"ז זכינו שימסרו הזדים בידינו.

(ישמרו דעת)

מתוך מסירות נפש - וזדים ביד עוסקי תורתך.

(שמחת התורה)

"וזדים ביד עוסקי תורתך"

בתפלת על הניסים מזכירים אנו, וזדים ביד עוסקי תורתך, ולכאורה מהמטבע שטבעו - עוסקי תורתך, ולא לומדי תורתך - משמע דכח עקירת הזדים הוא ע"י עוסקי תורתך, ולכאורה מהו המעלה דעוסקי תורתך, ולא לומדי תורתך.

והנראה דחילוק גדול ומהותי יש ביניהם, דכן הלומד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית הרי נקרא לומד תורה, ויצא את ברכת התורה אשר בריך על לימוד התורה. אכן מהות עוסקי תורתך, פירושו שכל מהותו וכל פעולותיו ומחשבותיו סובבות על ציר התורה, וזהו עוסק בתורה, שכל עסקו הוא אך ורק בתורה.

שמעתי פעם על הגאון רבי איסר זלמן צוק"ל בעל אבן האזל, דלאחר שהרצה לפני תלמידו את שיעורו הראשון בשיבת עץ חיים בירושלים, נגש אחד ואמר קדיש דרבנן. והדבר חרה לו, והתבטא אז שזה מוכיח שחסר בו כמקום תורה נכון, כי איך יתכן לומר קידוש אחר השיעור, הרי אחר השיעור צריך להיות כל אחד שקוע כולו במשא ומתן של הדברים שנאמרו, ואין הדיון אם לומר קדיש או לא, אך היכן הוא העסק בשיעור. וכמו בעסקיו למחייטו ופרנסתו שקוע כל כולו בעבודתו בלי הפסק, כך היא עסק התורה בלי הפסק כלל, וא"כ איך יתכן לחשוב בכלל על אמירת קדיש.

וזהו הביאור וזדים ביד עוסקי תורתך, היינו ביד אותם אשר כל מהותם הוא עסק התורה, ואין להם עסק אחר זולתי עסק התורה, אלו אשר אינם מתמצאים כלל בטכסיסי מלחמה, ביד אלה נתן השי"ת את הזדים, והרי זה נס כפול ומכופל, שכן לא רק שאינם יודעים בטכסיסי מלחמה, אך יותר מזה אין להם שום עסק עם עניני עוה"ז, אלא כל עסקם הוא התורה, והם אשר נתגברו על הזדים, ובידם נמסרו.

וזהו סודו של נס חנוכה, התחדשות עסק התורה בישראל

"בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים"

בבית יוסף או"ח סימן תר"ע הק' למה מדליקין נרות חנוכה ח' ימים, והרי ביום הראשון לא היה נס, עיי"ש, ומובא בשם מרן הסבא מקעלם זצ"ל שאמר ליישב בזה, דבאמת ביום הראשון לא היה נס, ורק שתיקנו לנו חז"ל להדליק נ"ח גם ביום הראשון כדי ללמד אותנו שאף הטבע כולו נס, הטב"ע בגי' אלוקי"ם, ולכן אף על מה שנראה לנו כטבע צריך להדליק, כי גם הוא נס, עכ"ד.

וביאור דבריו הוא, עפ"י מש"כ בח' הרמב"ן עה"ת סוף פר' בא וז"ל, מן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו ע"ה עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוה יצליחנו שכרו וכו' והכל בגזירת עליון, עכ"ל, ועוד מבואר בדברי הרמב"ן שם, דתכלית הניסים הגלויים הם בשביל זה גופא כדי ללמד על הניסים הנסתרים, ולהודיע שאין טבע ומנהגו של עולם, עיי"ש, וזהו ביאור דברי הסבא מקעלם זצ"ל, דכיון דתכלית הנס היה כדי שיכירו ויבינו שאף הטבע הוא נס, לכן קבעו חז"ל בעיקר תקנת נ"ח להדליק אף ביום הראשון שהיה בו שמן בדרך הטבע, כדי להדגיש את הלימוד מהנס שאף הטבע כולו נס, ועל דרך שאמרו בגמ' תענית כ"ה א' "מי שאמר לשמן שידלק יאמר לחומץ שידלק", עיי"ש.

ומור הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל ביאר לפי"ז את הלשון "בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים", דהנה יעו"י בדברי רש"י ריש פר' תצוה שכתב וז"ל, בינה, המבין דבר מתוך דבר, עכ"ל, וכיון דנתבאר דהיום הראשון של חנוכה הוא רק משום שמתוך הניסים הבינו דבר מתוך דבר והרגישו שאף הטבע הוא נס, א"כ

בה, ומי חכם ישכיל על זאת להוסיף בחביבות ועריבות ותענוג ע"י הכנה ראויה, ובזכות מעשה הדלקת נר חנוכה יתעורר עלינו אור השחר כמאה"כ (ישע' נח, ח) 'אז יבקע כשחר אורך' בבנין ביהמ"ק ותשועת ישראל.

(קדושת לוי)

"תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר זבידא, חד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד ימים הנכנסים, וטעמא דבית הלל - כנגד ימים היוצאים. וחד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל - דמעלין בקודש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו - כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו - דמעלין בקדש ואין מורידין" (שבת כא:)

למה דוקא במצות נר חנוכה הוסיפו חז"ל הידור על הידור? זאת - אמר רבי צבי אלימלך מדינוב, בעל "בני יששכר" - כדי להורות לנו את מעלת התורה, הנרמזת בנר חנוכה. שכן בכל שאר החכמות שבעולם, ברגע שבו למד האדם את החכמה על בוריה, אין לו עוד מה להוסיף עליה, ולא כן בחכמת התורה, שבה אם שמע משהו מרבו, כל כמה שיחזור עליו עוד ועוד - יוסיף להבין אותו עוד ועוד לעומקו, ותמיד כאשר יתבונן בשכלו בדבר - עוד יוליד סברא חדשה או מהלך נוסף, ואין לדבר סוף כי "הפוך בה והפוך בה..."

וזה מה שתקנו בנר מצוה זה: יוצאים בנר איש וביתו, שאחד מדליק לכולם, דהיינו: שכמה תלמידים שומעים הלכה מרבה ויוצאים בזה ידי חובתם. והמהדרין - נר לכל אחד, דהיינו: כשהם מהדרין וחוזרים על לימודם, יתווסף אור לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין - מוסיפין והולכים, שכל מה שהם חוזרים על דבריו ועל דבריהם, הרי הם מוסיפים והולכים מאור לאור ותתענג נפשם בתוספת אורה...

(בני יששכר)

נר חנוכה תקנו חז"ל להניחו בפתח הבית, ולהניחו בצד שמאל הפתח כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל (שו"ע סי' תרע"א סעי' ז', עפ"י הגמ'). והוסיף המשנה ברורה ס"ק ל"ג הטעם כדי שיהיה מסובב במצוות. אבל יש בזה גם רעיון נוסף. שהרי עיקר רצון היוונים היה להשכיחם תורתך. והיו גם מתיוונים מקרב העם אשר השלימו אתם, ואמרו שבבית יכול כל אחד להיות שומר תורה ומצוות אך בחוץ אין צריך להבליט את ההבדל שבינו ובין הנכרים, אלא שיהיה לבוש כמותם וינהג כמותם.

נמצא דהקביעות של "ימי שמונה" הוא רק מכח הבינה של הבנת דבר מתוך דבר, דלולא זאת הרי היו קובעים רק ז' ימים ולא ח' ימים, וזהו שאנו אומרים דכיון דהיו "בני בינה" לכן קבעו "ימי שמונה" ולא רק "ימי שבעה", ע"כ.

(קונטרס בעניני חנוכה - ר' חנוך קרלנשטיין זצ"ל)

הפני יהושע במסכת שבת מקשה, לשם מה היו צריכים את הנס של פך השמן, הרי טומאה הותרה בציבור, והיה אפשר להשתמש בשמן טמא?

ונראה לי לתרץ בזה, שהקב"ה רצה להראות לנו שלא נחפש לעצמנו היתרים, כי אם האדם יתחיל לחפש היתרים, ימצא על כל דבר היתר. שמעתי כי הסבא זצ"ל מסלבודקא ר' נתן צבי פינקל, היה אוכל בפסח מרור ומיד לאחר האכילה היה מתעלף, והיה הולך לישון ומבקש שיעירו אותו לפני חצות הלילה בכדי לקיים את אכילת אפיקומן. שאלו אותו תלמידיו: רבי, מדוע הנך אוכל מרור, הרי זה סכנה עבורך? ענה להם: אם נתחיל לחפש היתרים, אזי נמצא היתרים לכל התורה כולה. ובאמת כתב הרמב"ן, כי האדם יכול להיות נבל ברשות התורה, על כל דבר יוכל למצוא היתר ויביא לעצמו ראייה מהתורה שהוא צודק, ולכן עשה הקב"ה נס פך השמן, להראות לנו את הדרך, שלא לחפש היתרים אלא לקיים כפי הצויו.

והעצה להתרגל בדרך זו הוא, שהאדם לא יסמוך בשום ענין רוחני על שכלו והבנתו, אלא על כל שאלה יתייעץ עם החכמים מורי הדרך. וכן החכם עצמו, מה שנוגע לו, גם הוא לא יסמוך על שכלו אלא יתייעץ עם חכם אחר, כי זוהי אמונת חכמים, ובדרך זו יוכל האדם להתרגל לקיים את התורה כפי אשר נצטוינו ללא שינויים והיתרים.

(דרכי מוסר)

הגה"ק מבארדיטשוב זי"ע, מבאר טעם נס חנוכה למה נגלה החיבה והנס דוקא בשמן שבנר ולא בקרבנות, ומפרש ואומר בדרך משל לאב ובן שנפרדו זה מזה וכל זמן שאין הבן רואה את אביו יכול הבן לכבוש געגועיו לאביו, אולם כשרואה את אביו מבעד לחלון הבית ואין מניחים אותו להכנס אין בכח האב והבן לכבוש געגועיהן ועושים כל טצדקי להפגש זה עם זה, והנמשל הוא שכשנכנסו היוונים לביהמ"ק ובטלו את העבודה עדיין נשאר בידי ישראל חלק מעבודת המנורה ע"י שהדליקו נרות בביהמ"ס וכן הדליקו נר שבת ולכן בכח נרות קדושים הללו המשיכו געגועים מאב הרחמן לבניו הנאנחים ולכן כשגברו רחמי האב נגלה אליהם ע"י שמן של נר, ודוקא ע"י השמן והנר גברו הגעגועים ולכן נעשה בו הנס, עכתד"ק יעו"ש.

ועל משקל דברי קדשו אפשר להעמיס, שאף אנו בימי גלותינו עתה, חביבה עלינו מאוד מצות נר של חנוכה והרי היא כהמשך לעבודת בית המקדש כאמור, ולכן ימים אלו מסוגלים לעורר את האהבה הישנה אהבת אב לבנים, ובעת הדלקת נרות אלו אזי אור זיווים בוקע ועולה ומעורר לעילא כיסופין לבנין הבית ולעבודת בית המקדש על כל אופני העבודה, וכפי גודל החביבות שלנו בעת הדלקת נר חנוכה כך גם גודל החביבות והגעגועים שמתעורר למעלה כאב הנכסף והמתגעגע לראות את בנו בביתו ומתענג ומתרפק על אהבתו, ולכן כתב הרמב"ם מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד וצריך אדם להזהר

לכבוד ית'

בספר חפץ חיים על התורה בפרשת ויגש בהגהות 'מעשי למלך' (עמוד עט) כתב, בימי חנוכה היה מרן החפץ חיים זצ"ל מבליט את הנצחון הגדול של החשמונאים המועטים על היונים המרובים כתוצאה מהרעיון והרצון הנשגב לקדש שם שמים ברבים, לא תאות שלטון המריצם, לא שלטון ממשלתי על אויביהם היתה מטרתם, אף לא הרצון לכבוש אותם עשאים כה אמיצים במלחמתם, רק הרעיון הקדוש לשחרר את הנשמה הישראלית מכבליה ולטהר את רוח ישראל סבא, ולקדש שם ה', ותפילת "על הניסים" מוכיחה "ואחרי כן באו בניך לדביר ביתך וכו' להודות ולהלל לשמך הגדול", הרי כי המטרה העיקרית למלחמתם ונצחונם היתה רק בשביל "להודות ולהלל לשמך הגדול", ע"כ. ועי' ברמב"ן בפרשת ויחי (בראשית מט, י) עה"פ "לא יסור שבט מיהודה" שכתב, החשמונאים היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ע"ש. והיינו שלא היתה מלחמתם וגבורתם כדי לשלוט ולכבוש את אויביהם, אלא כדי להעמיד התורה והמצות בישראל, ומכח זה התגברו ומסרו את נפשם להשם, וגברה מדת הרחמים עליהם להושיעם ולהצילם, ועי' זה גברו על אויביהם ונצחום, והיה זה בדרך נס ופלא, וכמו שאומרים ב"ועל הניסים": מסרת גבורים ביד חלשים וכו' וכלדעיל.

פעם א' בשמחה של מצוה שהיתה בבית מרן החזו"א זצ"ל בימי החנוכה, שאל החזו"א זצ"ל, על זה אומרים ב"ועל הניסים" - "מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים" וכו', דהא תינח גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים מובן שהיה בזה נס, אבל מה נס היה בזה שמסר טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך. ואח"כ דיבר שם מרן הגאב"ד דפונבז' זצ"ל ואמר, שהמלחמה עם היוונים היתה מלחמה רוחנית, מלחמת הטומאה עם הקדושה, וכמו שאמרו: "כשעמדה מלכות יוון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", והקב"ה

ולכן קבעו חז"ל להדליק את הנר בפתח היציאה לחוץ, ומשמאל לפתח, דהיינו מצד ימין ליוצא, כדי להזכיר שכאשר אתה יוצא לחוץ זכור להיות נבדל מן הגויים ע"י שמירת התורה גם בחוץ, ולא רק בבית. התורה צריכה להיות "נר לרגלי דברך ואור לנתיבתך" (תהלים קיט, קה) דהיינו, להאיר גם את הדרך שבחוץ.

ועיקר הנס והחבה שהראה לנו הקב"ה באותם ימים היה דוקא במנורה, שהמנורה היא רמז לתורה, כי כל הקשר שבין הקב"ה וישראל הוא רק ע"י התורה. הרמב"ם מביא כמה פעמים את הספרי ש"ואהבת את ד' אלקיך" זהו ע"י לימוד התורה, אשר "כל חפצך לא ישוו בה", ואפי' "כל חפצים לא ישוו בה". (דהיינו, לא רק חפצי האדם שהן רשות אלא אפי' מצוות שהם חפצי שמים אינם שווין לדבר א' מן התורה, וכדמפרשת הגמ' במועד קטן דף ט' ע"ב). ואם כשכותבים את תורת ד' על קלף נעשה הקלף קדוש, על אחת כמה וכמה כשלומדים תורה והיא נכתבת על לוח לבו, ובעוד שהקלף הוא מגוף של בהמה הרי הלב הוא מגוף של "בנים אתם לד' אלקיכם" (פר' ראה י"ד, א') ו"עם קדוש אתה לד' אלוקיך" (שם שם, כ"א) הרי ודאי שמתקדשים ע"י לימוד התורה יותר ויותר.

ולכן אנו מתפללים ב"אהבה רבה" על התורה, אשר אין לנו דוגמא לבקשת רחמים ותחנונים כמו התחנונים שאנו מבקשים על התורה בברכה זו, "אבינו מלכנו בעבור וכו' ובעבור וכו' אבינו אב הרחמן המרחם רחם עלינו וכו'".

וא"כ שומה עלינו להתחזק בלימוד התורה, בפרט בימים אלו, ולזכור מה שתרגם בתרגום קהלת על הפס' (ט' ד') "כי מי אשר יחובר (וכתיב יבחר) אל כל החיים יש בטחון", וימלא ד' משאלות לבנו בתפלתנו, "והאר עינינו בתורתך", ונזכה במהרה לאור הגדול של ישועת ד' על עמו ונחלתו בביאת משיח צדקנו אמן סלה.

(שלמי מועד - הגרש"ז אויערבאך)

מלחמת החשמונאים מלחמת הקדושה בטומאה

ריתחא דאורייתא

בשיעורא דעד שתכלה רגל מן השוק

נפסקה ההלכה שיעור זמן הדלקת נ"ח עד שתכלה רגל מן השוק, וראיתי בספר נברשת שכתב שאמנם בזמן גמ' היה זה כמו שיעור חצי שעה אחרי כניסת הלילה, אבל בימינו שמתאחר כלות רגל מן השוק, יש להאריך זמן הדלקת נ"ח עד שתכלה רגל משוקא דידן.

ואמנם כבר דנתי בזה לפני מרן מבריסק זצ"ל, ודחה סברא זו ואמר תכלה רגל מן השוק הוא שיעור זמן מסויים כמו חצי שעה, ורק לסימנא בעלמא נקטי בלשון תכלה רגל מן השוק, שבזמן היה זה סימן מובהק לשיעור חצי שעה, והביא ראיה לזה מלשון הר"מ פ"ד ה"ה מהל' חנוכה שכ' וז"ל שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר.

הרי שביאר לן ששיעור תכלה רגל מן השוק הכוונה לחצי שעה לבד, דאם לא הוי שיעור קבוע של חצי שעה, ל"ל לרמב"ם לבאר מהו השיעור, דהלא בכל מקום הוי לפי מקומו, ע"כ שזמנו הוא חצי שעה.

וכן הוכיח מהגמ' במנחות ל"ו. ת"ר תפילין מאימתי מברך עליהן משיניחן כו' ועד מתי מניחן עד שתשקע החמה רבי יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק. והרי פשיטא שלענין תפילין אין כל שייכות לכלות רגל מן השוק כמו ששייך סברא כזו בנ"ח משום פרסומי ניסא, אלא ע"כ חזינן מזה כי תכלה רגל מן השוק הוא סימן שנתנו חכמים לשיעור זמן מסוים חצי שעה אחרי כניסת הלילה, עכ"ד. אמנם נהג מרן זצ"ל שהיו נרותיו דולקות עד קרוב לחצות, ושמעתי שטעמו היה משום דבעינן דתכלה רגל מן השוק במציאות, אבל אין נראה כן לפי מה ששמעתי מפ"ק בדעת הרמב"ם, וכן ממה שהוכיח מסוגי' דמנחות וכמש"נ.

(בית אב סי' יב')

על כל אחד להכין את עצמו, ולחנך את עצמו, להיות מוכשר לחג על פי התורה, ואז נזכה לראות את נצחון התורה "כה אמר ד' לא בחיל ולא בכח כי אם רוחי אמר ד' צ-באות" (זכריה ד, ו) - לחזק את מזבח ד' ההרוס, ולהדליק נרות בחצרות קדשך, ואז נזכה לגאולה קרובה בב"א.

(דברי אגדה)

נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי. ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: מאי דכתיב (בראשית לז) 'והבור ריק אין בו מים', ממשמע שנאמר והבור ריק - איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר אין בו מים - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו" (שבת כב.)

כך ביאר הגאון רבי משה פיינשטיין, בעל "אגרות משה", את הקשר בין שני המאמרים שבגמרא:

את קושיית ה'בית יוסף' הנודעת: למה יש שמונה ימי חנוכה, והלא ביום הראשון לא היה נס, שהרי ליום אחד הספיק השמן באופן טבעי? - יישב הגה"צ רבי שמחה זיסל זיו, ה"סבא מקלם", בדרך הרעיון:

הלא עצם הבריאה היא יותר חידוש מאשר נס, שהרי הבריאה היא "יש מאין" ואילו הנס אינו אלא "יש מיש", ואם כן מה יש להתפעל יותר מאשר על עצם הבריאה, והלא "מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק", כמאמר ר' חנינא בן דוסא (תענית כה.). מדוע, אם כן, אנו מתפעלים מנס? משום שאת עצם הבריאה אנו רואים בכל יום, ולכן אין אנו מתפעלים ואיננו טורחים להתבונן בו מחמת טירדות הקיום, ורק כאשר אנו רואים נס - אנו מתבוננים בו, וממילא מבינים שמי ששידד את הטבע הוא שברא אותו, ונמצא שעל ידי הנס מכיר האדם שעצם הבריאה גם היא נס.

ולכן, אמר ה"סבא", מדליקים גם ביום הראשון, כי על ידי שבעת הימים שבהם דלק בנס, הכירו שיום הראשון הוא גם נס, כי זו התכלית האמיתית של הנס: להבין על ידו שעצם הבריאה היא מעשה ידיו של הקב"ה.

לפי זה, הוסיף בעל "אגרות משה", תועלת ההדלקה היא רק על ידי התבוננות בנס, כדי להבין את עצם הבריאה, אבל בלי התבוננות לא ירגיש כלל בנס, ולכן למעלה מכ' אמה, שלא שולטת בה העין, גם אם יראה מרחוק את הנר - לא ירגיש שהודלק כדי לפרסם את הנס, ורק אם ידליק את הנר למטה מכ' אמה, שאז יראה הנר כל העת, אולי יתבונן ויבין.

וראיה שנס צריך התבוננות, מביאה הגמרא מהשבטים שראו נס גדול כל כך - שהיו שם נחשים ועקרבים, ולא הזיקו ליוסף, ויכלו להבין שהקב"ה יצילנו מכל רע, כי מצא חן בעיניו, ואיך חשבו לעשות לו רע? אלא, שמרוב יצרם לנקמה באותו הרגע, לא הרגישו בנס ולא התבוננו בו, אף שראו אותו, ולכן לא הועיל להם. זו כוונת סמיכות שני המאמרים.

(דרש משה - כמוצא שלל רב)

סייע ברחמיו להגביר כח הקדושה על הטומאה, וע"י זה באה הנצחון, וזה שאמרו: "מסרת טמאים ביד טהורים" כי מי שהוא שבכותו לנצח את הטמאים, רק אלו שהם היפך הטמאים, והם הטהורים, "ורשעים ביד צדיקים", כי מי יכול לנצח את הרשעים, רק הצדיקים שהם הפך הרשעים, ולהם הכח להכניעם, וכנגד "זדים" שהם העושים במזיד וזדון, רק "עוסקי תורתך" בידם לנצחם, וכמו שאמר הכתוב "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל" דהיינו בכח התורה, וא"כ כל זה מעיקר נס נצחון המלחמה הוא, ולכן אומרים זאת בנס הנצחון.

[וידוע המעשה עם ה"משכילים" בבריסק שהציגו צורת מלחמה עפ"י כללי התורה, בתחלה מכריז שר הצבא "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו" (דברים כ' ה'), וחלק מהעם חוזרים לביתם, אח"כ חזר והכריז "מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו" (שם) וחוזרים עוד מן העם לביתם, חזר והכריז "מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ישוב לביתו" (שם), וחזרו עוד לביתם, לבסוף הכריז "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו" (שם) וכדרשת חז"ל "הירא מעבירות שבידו", וקמו כל העם וחזרו לביתם, ונשאר שם אך שני זקני הדור בדמות הגר"א והשאג"א. ועשו כל זאת ללעג. וכשסיפרו זאת למרן הגר"ח מבריסק זצ"ל ענה ואמר: אמת הוא! כל מה שהציגו הוא נכון מאד, אלא שהעיקר שכחו לסיים, כי אכן שני זקנים הללו הן הם אלו שניצחו את הגוים במלחמה בכח קדושתם, קדושת התורה, רבים ביד מעטים וזדים ביד עוסקי תורתך]

(שלמי תודה)

נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה

דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרי אמה, וליכא פרסומי ניסא (רש"י)

אולם מאי נפקא מינא אם הנרות למטה מעשרים, אם "עינים להם ולא יראו"? גם אז חסר תנאי מתנאי המצוה! מהנרות הללו שהם קודש אנו צריכים להסתכל בהם "לראותם"! להתבונן, מה היה אז שהיו האמצעים פעוטים, ודלים, מתי מעט, מועטים, "לא היה בו אלא להדליק יום אחד" - קיומה של המנורה הטהורה, היה בסכנת כיבוי.

אמנם לא ישבו והמתינו עד שיתכבה, עסקו בטהרה בבנין המזבח ההרוס, בהכנה לשמן הטהור, ועל כן הצליחו שהתורה התחילה לפרוץ, אחרי תקופת החשמונאים התחילה תקופת התנאים התורה שבעל פה, ואחר כך יצירת ובנין שני התלמודים שממנו ישקו כל העדרים.

אין להמתין עד שיתכבה חלילה אור התורה, אין לחשוב שכל זמן שלא באו מים עד נפש, אין מים בבור, מרגישים שהתורה נמצאת עמוק עמוק בבור, אין צריך לעשות כלום. כי אף "אם הבור רק אין בו מים", אבל עליך לדעת "שנחשים ועקרבים יש בו" - הגוזרים מן התורה אברים שלמים!

זוהי מהות החג של חנוכה, שלא קבעוהו חז"ל רק בהלל והודאה - לראות, להסתכל ולהתבונן בנרות האלו. ואלה שאין יודעים "מאי חנוכה" שאין לומדים מהנרות מאומה, [דואגים רק במה לבלות את "חג האורים"...] הם רחוקים מדברי חז"ל, ולא יודעים מאומה מה הפירוש של חנוכה!

"מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד"

והעולם עומד ותמה: מה טיבו של כתר חביבות זה, שהרמב"ם קושר לראשה של מצות נר חנוכה? אין זה מדרכו של הרמב"ם להפגין חביבות יתירה למצוה אחת על פני רעותה, וכאן חרג הרמב"ם ממנהגו.

אלא, אמר הגאון רבי שלמה זלמן אוירבאך, אנו מוצאים בגמרא (יומא כט.), שנס חנוכה לא ניתן להיכתב, להבדיל משאר החגים שיש לנו שהם מרומזים בתורה שבכתב. ולמה? משום שדוקא נס חנוכה בא לסמל את אמונתנו בתורה שבעל פה.

שהרי תמיהה עתיקה היא על נס פך השמן: איך בכלל נטמאו כל השמנים, והלא "משקי מי מדבחאי דכן" (פסחים יז). דהיינו: כל המשקין של קודש, כגון דם לזריקה ומים ויין לנסך ושמן למנחות, הנקראים כך על שם המזבח - הרי הם טהורים, ואם כן מדין תורה השמן לא נטמא כלל, ואם כן מן התורה לא היו צריכים כלל את נס פך השמן, הרי אנו מפגינים את אמונתנו ודביקותינו בדברי סופרים, ולכן נס חנוכה לא ניתן להיכתב, כי כל עיקרו של חנוכה אינו אלא כדי לפרסם את אמונתנו בתורה שבעל פה!

זו ה"חביבות" שהרמב"ם משייך לנס חנוכה, חביבות הנובעת מכך שעל ידי החנוכה קיבלו ישראל על עצמם את תקנות חז"ל לדורות, ובכך אישרו את דביקותם בתורה שבעל-פה!

(כמוצא שלל רב)

על מה שכתב הר"ן: "ויש מי שכתב, שלפיכך קוראים 'חנוכה', כלומר: חנוכה בכ"ה", הקשה מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א: לכאורה, צריכים היו לקרוא לימי הלל והודאה אלו על שם הנצחון והגבורה במלחמה, ולא על שם החניה שבאה אחריה?

ויישב בלקח נפלא:

נצחון בקרב יכול להיחשב כמטרה בפני עצמה, כפי שראינו במהלך ההיסטוריה את כל אותם גיבורים שעל ידי נצחונות בשדה הקרב הוכיחו את כוחם וגבורתם. עבורם הנצחון כשלעצמו היה מטרה: כדי לגרוף תהילת עולם וכדי שהכל יפחדו מהם.

אך לעומת זאת, יש לוחמים שלא ראו בנצחון כשלעצמו מטרה, אלא רק אמצעי: הכנעת האוייב שהציק להם, שאיפשרה לעם המנצח לחיות מעתה חיים שקטים ושלווים, נטולי פחד מן האוייב.

הדרך השניה היא המתאימה ליהודי החי חיים תורניים. אצל יהודים, אין לנצחון חשיבות בפני עצמו, שהרי נצטוונו 'בנפול אויביך אל תשמח'. ובכלל, יהודי אינו צריך להתבלט על פני העמים, ואל לו להראות עליונות וגבורה על האוייב. יהודי אינו חי על חרבו ומעולם לא עסק במלחמות. גם כאשר הוא גאלץ לצאת למלחמה על אויביו, הוא יודע שהנצחון אינו היעד אלא רק הדרך להגיע למטרה - היכולת לשבת בשקט ולעבוד את השם.

השקפת עולם תורתית זו, ביקשו החשמונאים להנחיל לנו בקובעם את השם 'חנו-כה', המנציח דוקא את החניה שלאחר המלחמה, את חידוש עבודת המקדש שבא בעקבות הנצחון, את לימוד התורה וקיום המצוות ששוב היו אפשריים לאחר שהיוונים ועוזריהם המתיוונים הובסו וגורשו. זו היתה תכלית הנצחון, והיא הראויה להנצחה - לא עצם הנצחון!

(מפי השמועה - כמוצא שלל רב)

את קושיית ה"בית יוסף" הנודעת: מדוע תקנו שמונה ימים בחנוכה, והרי ליום הראשון היה שמן ואם כן ביום הראשון לא היה נס? תירץ הגאון רבי אריה לייב צינץ, בספרו "קומץ המנחה" (לחנוכה, דף יז) במשל נפלא:

סוחר עשיר נסע ליריד בלייפציג, והיו בידו שמונה שקים עם זהב. בדרך התנפלו עליו שודדי יער ובזזו ממנו את רכשו, אך בדרך נס לא הבחינו כי ישנם שמונה שקי זהב, ועל כן נטלו עימם שבעה שקים בלבד.

המשיך הסוחר בדרכו, ועם הגיעו לשוב הקרוב, שכר איכרים שתמורת תשלום פתחו במירדף אחר השודדים. בינתיים, עמד הסוחר ונדר כי אם יצליחו ללכוד את השודדים ולהשיב את רכשו - יתן מיד מעשר לצדקה. ואמנם, תפילתו נשמעה.

השמועה פשטה בכל האיזור, וגבאי צדקה מיהרו להתדפק על דלתו כדי לקבל מכספי המעשר, אך עד מהרה פרץ ויכוח בין הסוחר לבין גבאי הצדקה, סביב שעור המעשר שעליו להפריש. "רק שבעה שקי זהב חזרו אלי, ולכן רק מהם עלי להפריש מעשר לצדקה", טען הסוחר, אך הגבאים טענו לעומתו כי עליו להפריד מעשר מכל שמונת השקים: "אילו נשדד ממך גם השק השמיני - מנין היה לך לשלם לאיכרים כדי שירדפו אחר הגזלנים? הישארותו של השק השמיני בידך, לאחר שהשודדים לא הבחינו בו, הוא נס גדול יותר מהחזרת שבעת השקים האחרים!"

כך גם לענין השמן: אילו לא התרחש נס בכך שהיונים לא הבחינו בפך השמן הטהור, הרי גם הנס השני - שבמקום יום אחד דלק שמונה ימים - לא יכול היה להתקיים, שהרי אף ליום אחד לא היה. נמצא, אם כן, שהנס הראשון גרם לניסים האחרים, ועל כן קבעו שמונה ימי הודאה והלל, ולא שבעה...

(קומץ המנחה להג"ר יוסף פאצאנאווסקי זצ"ל - חנוכה)

"תנו רבנן חנוכה" (שבת כא:)

אותיות א' ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' בגימטריא הם "ל"ו", כמספר הנרות שמדליקים בכל ימי החנוכה. ט', הוא רמז לנרות החנוכה שצריך להניחם בט' טפחים, דהיינו למטה מעשרה טפחים. י' כ', ראשי תיבות, "יו"ד כ"שר", והיינו שאם הניחו מעל העשרה טפחים כשר. ל' מ' נ' ס' ע' פ', ראשי תיבות, "למעלה מעשרים נ"ר ס'וכה ע"ירוב פ'סול". דנר חנוכה וסוכה ועירוב שעשאם למעלה מעשרים אמה פסולים. צ' ק' ר' ש' ת', ראשי תיבות, "צ'ורך ק'דושה ר'אוי ש'מש ת'וסף", דצריך להוסיף נר אחר להשתמש לאורו, דלאור נרות החנוכה אסור להשתמש מחמת קדושתם.

(מדבר קדמות)

"תנו רבנן מצות חנוכה" (שבת כא:)

הנה בקריאת התורה לימי החנוכה כתיב: "כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת". ונראה לרמז בפסוק זה כל הלכות חנוכה, "כף" ראשי תיבות, "פ'חות כ", היינו שמצותו למטה מעשרים אמה. "אחת", ראשי תיבות, "א' ח' ת'מנה", היינו שיתחיל למנות מאחד עד שמונה, שבלילה הראשון מדליק אחד ומוסיף והולך עד שמונה וכבית הלל. "עשרה", ראשי תיבות, "ע'ד ש'תכלה ר'גל מ'ן ה'שוק", דזמן ההדליקה הוא עד זמן זה כמבואר בגמרא. "זהב"

ראשי תיבות, "ז'מנו ב'ין ה'שמשות". דתחלת זמן ההדלקה הוא בבין השמשות. "מלאה" ראשי תיבות, "מ'צותה ל'הדליק א'צל ה'פתח". "קטרת", ראשי תבות, "ק'רבו ט'פח ר'וחב ת'דליק", וכמ"ש בגמרא מניחה בטפח הסמוך לפתח. (הרה"ק מהרצ"א מזידיטשוב)

הטובה?!
ומן הכלל אל הפרט: כמה גאתה בנו השמחה כשבנינו את ביתינו, כשהקמנו משפחה, כשנולדו ילדינו. כמה רבתה ההודאה לבוראנו.
מה מכל זה שימרנו?...

(ישמח ישראל)

הרבי ר' השיל, בהיותו ילד רך, הראה סימני חריפות וחכמה נפלאה. פעם אחת בחנוכה אמר המלמד שלו לתלמידיו הקטנים, אם תעשו לי במהירות חשבון כמה נרות עם השמש או מדליקים בחנוכה, אשחרר אתכם מן החדר. תוך כדי דיבור אמר הילד השיל, אני יודע: ארבעים וארבעה. ויש לי סמוכין על זה מהפסוק (תהלים קכו, ז) הפח נשבר ואנחנו נמלטנו. פח - בגימטריא שמונים ושמונה, נשבר היינו המחצית - ארבעים וארבעה - ואנחנו נמלטנו: אנו חופשים מן החדר.

(עיסורי תורה - רבי העשיל)

סביבון

מגיד נודד אמר רעיון יפה על כך: משחק הסביבון מסמל את הרעיון "גלגל הוא שחוזר בעולם" (שבת נא). עליונים אתמול - תחתונים היום. ותחתונים היום - עליונים מחר. כנצחון החשמונאים על היוונים. ולכן, אין להתיימשך בירידה ואין להתגאות בעליה, יש רק לקוות ולהאמין. והוסיף: שגם האותיות שבסביבון מסמלות אותו רעיון: ג - ננס, ג - גדול, ה - ההר, ש - שפלה. והכל תלוי במסובב הגלגל.

(אחד המגידים)

מדוע אוכלים בחנוכה מאכלי חלב?

כתב רבינו ה'בן איש חי' זצ"ל: אוכלים מאכלי חלב בחנוכה, זכר לנס שנעשה בחלב, שהאכילה יהודית את האוייב שהיה ממלכי יוון. ונס זה נעשה לפני הנס העיקרי של חנוכה, בכמה שנים. רק הואיל ואותו אוייב היה ממלכי יוון, וגם הוא היה רוצה להעבירם על דתם, לכך עושים לנס זה גם כן זכר בימי החנוכה. על דרך שאמרו לאכול זרעונים בפורים, זכר לנס של דניאל וחבריו עליהם השלום.

ונראה לי סיעתא דשמיא לרמוז טעם בחלב לשלוש מצוות שגזרו לבטלם, שהם חודש שבת ומילה, ומסרו ישראל נפשם עליהם. שאות ח' של חלב היא אות ראשונה של חודש, ואות ב' של חלב היא אות שניה של שבת, ואות ל' של חלב היא אות שלישית של מילה!

(מעין המועד)

הסביבון והרעשן

א) הסביבון, אחד מסממני ימי החנוכה. הרעשן מופעל בימי הפורים. ו"מנהג ישראל תורה", הם כל כך מאפיינים! מה בין הסביבון לרעשן? הרעשן, אתה מסובב והוא מסתובב ומגרגר. אתה חדל, והוא עוצר. הסביבון, אתה מפעיל ושומט ידך, והוא מסתובב ומסתובב ומסתובב...

בפורים, כל מעשה הביא תוצאה, ממוקדמת, בודדת, יחידה. מרדכי דיבר טוב על המלך, והורכב על הסוס ברחוב העיר. אסתר

"ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים"

מנותר קנקנים לשון רבים, והרי כל הנס היה בגלל שלא נשאר אלא פך אחד? אלא שהנס היה להראות חיבת ה' לישראל שידליקו את המנורה בטהרה, כמו שלא קרה פסול בעומר. יוצא שכל תוקפו של הנס היה בזה שלא השתמשו בקנקני השמן הטמאים. "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים".

(דעת ישראל)

בגמרא אמרו: "מאי חנוכה? כשנכנסו יוונים להיכל טימאו כל השמנים. וכשגברה מלכות בית חשמונאי וניצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד. נעשה בו נס, והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה."

ושאלו חכמים: מדוע חיכו עד לשנה הבאה כדי לקבוע את הימים הטובים, למה לא החליטו עליהם מיד?
הרב "ישמח משה" זצ"ל תירץ על כך תירוץ נפלא - וכל כך אקטואלי! כאשר הנס קרה, היו כולם נפעמים ונרגשים, מודים ומשבחים למלך אל חי. אבל לא בכך תבחן הודאתו של האדם. ההתרגשות והתרוממות הרוח חולפים עוברים, והאדם חוזר לשיגרת חיי החולין.

"לשנה אחרת", כעבור שנה, ישוב ויבחן את עצמו. האם ממשיך הוא להתפעל, להודות, לשבח ולרומם? אם כן הוא - אשריו ואשרי חלקו. אות הוא, כי הנס היכה שורשים בנפשו, ויכול הוא לקבוע עליו ימי הודאה לדורות!
כלפי מה הדברים אמורים? לגבי כל חיינו כאן, בניסים מופלאים.

עוד זכורה לרבים השמחה הגורפת בכ"ט בנובמבר, כיצד יצאו המונים לרחובות ורקדו במעגלים על הבשורה שהאומות הכירו במדינה היהודית. ואחר כך, הניצחון על צבאות שבע מדינות ערב.

עוד זכורה לרבים ההתפעמות בניצחון הבזק במלחמת ששת הימים. הבכיות בכותל המערבי, ההתרגשות בקבר רחל אימנו. מה מכל זה שימרנו.

ולאחרונה, ניסי מלחמת המפרץ. עוד זכורה אימת טילי הסקאד. כמה זמן עבר מאז החדרים האטומים, המסיכות וסרטי ההדבקה. מאז ההודעות של: "היתה נפילה, כוחותינו בודקים" שלושים ותשעה טילים, טונות של חומרי נפץ - והיו עימו עוד מאות טילים, כימיים ובקטריולוגיים, וה' פרס עלינו סוכת שלומנו, גונן עלינו והצילנו בניסים.

"לשנה אחרת" -
האם שימרנו את ההתפעלות, את ההודאה, את הכרת

ברחמיך הרבים

בהודאת "על הניסים" אומרים אנו - "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם" וכו', ובאר בספר משבצות זהב לבעל הפרמ"ג (ס' תרפ"ב ס"ק א) שכוונת ההדגש שה' פעל ברחמיו "הרבים", היינו לומר שאע"פ שלא הקדימו תפילה למלחמה זכו להצלה, עיי"ש.

והנה בברכת "מחיה המתים" אשר בתפילת שמונה עשרה אומרים אנו: "מחיה מתים ברחמים רבים" ולכאורה יש להעיר בנוסח זה של רחמיך הרבים האמור כאן אצל תחיית המתים, שמה נצרכים לרחמים מרובים להתחיה יותר משאר דברים. אבל י"ל ע"פ ה"ל, דכיון שהמתים הקמים לתחיה הרי אינם מקדימים תפילה לישועתם הגדולה, כי מתים אינם מתפללים, ורק משום רחמי ה' המרובים זוכים לקום, וזהו לשון "מחיה מתים - ברחמים הרבים".

(יהודה לקדשו)

איתא בחז"ל שהמצוות קרוין בשם "נר" דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ועוד אמרו ז"ל שאסור ליהנות מנרות חנוכה, רמז למה שאמרושכר מצוות בהאי עלמא ליכא, ומה שאמרו ששיעורן עד שתכלה רגל מן השוק ולאחר זמן זה מותר ליהנות מהם, י"ל שבא לרמוז שהעוה"ז דומה לשוק שבא ימצא האדם תאוות ליבו ומבוקשו, כמו שבשוק יש מינין ממינין שונים, ויוכל אדם למצוא חפצי ליבו וחמדתו.

והנה המצוות זמן עשייתן הוא בעוה"ז, אבל בעוה"ב נעשה אצלו חופשי מן המצוות ולכן דווקא בעוה"ז ליכא שכר מצוות אבל בעוה"ב איכא שכר מצוה וא"כ י"ל שזה גופא הפשט במה שאמרו עד שתכלה רגל מן השוק רצה לומר עד שיפטר האדם מבית עולמו הדומה לשוק ורק לאחמ"כ יכול ליהנות משכר המצוות.

(אדרת אליהו לכן איש חי)

בחורים שנוסעים לשבת חנוכה

בענין בחורי ישיבה הנוסעים לבית הוריהם לשבת חנוכה, אמר רבינו שליט"א עצה להפקיע את חיובם מההדלקה בישיבה, שיוכלו לצאת ידי חובה בהדלקה בבית הוריהם:

אם ראש הישיבה יודיע "אלה שעזבו את הישיבה מופקע הזכות שלהם ליום זה!" דהואיל והמגורים בישיבה שאלו לתלמידים וביום זה אינם מרשים להם להשתמש בישיבה, נעשה שאין להם בית. וממילא ידליקו במקום שנמצא בתור אכסאי.

ובעצם היה די גם אילו הבחור בעצמו היה מפקיר את זכותו בישיבה. אלא כדי שיהיה לזה יותר תוקף ויותר ממשות, עדיף שהראש ישיבה יעשה זאת.

התלמיד הוא לא בעלים על המקום להפקיר זכותו, רק שיש לו רשות להיות שם. הראש ישיבה נותן לו כל יום ויום מחדש רשות להיות שם, ולשבת זו לא נותן לו רשות.

שאלה: בישיבה שיש מחלוקת מי הבעלים של הישיבה. תשובה: ידברו עם כל אלה ששייכים במחלוקת, שכולם יודיעו כך.

(פניני חנוכה)

מסרה נפשה לסעוד עם המלך, ועוררה את חמתו על המן שנהרג. נפלה לפני רגליו ובכתה והתחננה, והורשתה לכתוב ספרים להשיב מחשבת המן האגגי. כל מאורע, מסובב תוצאה. הגיונית, כשלעצמה. כסיבוב הרעשן.

בחנוכה, התוצאות מעל ומעבר, כסיבוב הסביבון! קומץ לוחמים, גובר על כל חיל סירון? מפיץ את כל חיל ארם? גובר על גורגיאש תלמי וניקנור וצבאם? מניס עשרות אלפי חילים? מה כוחם?!

ובעצם, גם זה אחד ההבדלים בין הרעשן לסביבון. את הרעשן מניעים מלמטה, ואת הסביבון מסובבים מלמעלה. וכשמסובבים מלמעלה - אין שאלות...

ב) דובר על ההשתדלות הנדרשת מצידנו, מול עזרת שמים במידה גדושה. כהפעלת הסביבון, תנועה קלה, וסיבובים כה רבים! כך מידת עזרת שמים מול מעשינו. לכאורה, מידה כנגד מידה: אנו עושים את שלנו וה' עושה את שלו - אך מה רב המרחק בין כוחנו ובין כוחו!

היה בחור בישיבת טשיבין, שנהג לכתוב את דברי התורה ששמע מרבו בסעודה שלישית, עם צאת השבת. ביקש ממנו משגיח הישיבה את המחברת, לעיין בדברי התורה, נתקל במשפט מעוות: "אמר הקדוש ברוך הוא, פיתחו לי פתח כפיתחו של מחט, ואני אפתח לכם כפיתחו של **בלעם**". נתחלף לו בין 'פיתחו של אולם' לפיתחו של בלעם, ויצא משפט חסר פשר ומשמעות. סח על כך בבדיחות הדעת לרב מטשיבין, הגאון בעל "דובב מישרים" זצ"ל. נחלץ הגאון להצלת כבוד הבחור, וקרא "ודאי! כמה נפלא! כך צריך לומר - כפיתחו של בלעם!" תמה המשגיח. לא הבין.

הסביר הגאון: "כשביקש בלעם לקלל את ישראל, רפו ידיו. אמר: "מה טובו אהליך יעקב" פירש": על שראה פתחיהם שאינם מכוונים זה כנגד זה. וביאורו שעם ישראל פותח כפיתחו של מחט, והבורא פותח לעומתם כפיתחו של אולם - מי יוכל איפוא לקללם! הווי: פיתחו של בלעם"...

הרי מידה כנגד מידה, פתח כנגד פתח - ואיזה הבדל!

(מעייין המועד)

"כימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, חשמונאי ובניו..."

לשם מה עלינו למנות בכל תפילה מחדש את כל שושלת היחוס של החשמונאים?

אלא, אמר האדמו"ר בעל "שפע חיים" מצאנז-קלויזנבורג, למדנו כאן עצה טובה נגד פיתויי היצר, שהיום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך, הכל בהיתרים וב"ראיות" להצדקת שיטתו הקלוקל, והעצה היא: שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך, ותמיד תתנהג בדרכי האבות הקדושים, וזהו תריס נגד היצר הרע, כי תאמר לו: איך אתנהג אחרת ממה שנהגו אבותי הקדושים?!

כדי לזכור זאת, אנו מודים את כל יחוסם של מתתיהו ובניו, כי רק מכח שהם נאחזו כל אחד בדרכי אבותיו, בני מתתיהו כמתתיהו, ומתתיהו כאביו - לא נסחפו הם בשטף המים הזדונים של המתיוונים! (מדברי קדשו, ליל שבת חנוכה, תשמ"ג)

שאלות מענינות בהלכה

(שו"ת בעניני חנוכה, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: מפני מה לא נזכרו עניני ודיני חנוכה במשנה, על דרך שמצינו לענין פורים ומגילה שנזכרו הרבה במשנה?
תשובה: חנוכה נזכר ז' פעמים במשנה

עיין בטעמי המנהגים (עניני חנוכה, אות תתמ"ז), שמביא מהחתם סופר טעם שנס חנוכה לא נזכר כלל במשנה, לפי שרבינו הקדוש מסדר המשנה היה מזרע דוד המלך ע"ה, ונס חנוכה נעשה ע"י בית החשמונאים שתפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד, וזה הרע לרבינו הקדוש, ובכתבו המשנה ע"פ רוח הקודש, נשמט הנס מחיבורו, ע"כ. וע"ע בפחד יצחק (להגר"ר יצחק הוטנר זצ"ל, חנוכה סי' א') ובספר המפתח למס' ב"ק (דף ס"ב ע"ב), ובספר כמוצא שלל רב (חנוכה, עמוד נ"ה) מה שכתבו בזה.

[חנוכה נזכר במשנה ז' פעמים, ואלו הן, מס' ביכורים (פ"א מ"ו), מס' ראש השנה (פ"א מ"ג), מס' תענית (פ"ב מ"י), מס' מגילה (פ"ג מ"ד), מס' מגילה (פ"ג מ"ו), מס' מועד קטן (פ"ג מ"ט), מס' בבא קמא (פ"ו מ"ו). ועל כן נראה דאין כוונת החתם סופר להעיר למה לא נזכר חנוכה במשנה בכלל, שהרי מוזכר ז' פעמים כנ"ל, אלא כוונתו להעיר למה נזכר רק בדרך אגב להלכות אחרות, ואין שום מסכתא מיוחדת או פרק מיוחד להלכות חנוכה, ועל זה תירץ משום שהיה מזרע דוד המלך והרע לו שהחשמונאים תפסו המלוכה, ודוק. אולם בחי' חתם סופר למס' גיטין (דף ע"ח ע"א ד"ה כנסי וכו'), כתב דהא דלא נזכר הלכות חנוכה במשנה, משום שרגילים היו בכך, וכמו שלא נזכר במשנה שיניח אדם תפילין, ושבגד ד' כנפות חייב בציצית, ועו"ש בדבריו. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ט ס' כ"ו, בשולי הדברים אות 3) הערת הרב אריה ליב פארעצקי שליט"א.]

(הליכות חיים)

"וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם"

ויש להבין מאי קמ"ל דכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, הרי חז"ל תיקנו להדליק בכל השמונת ימים ולברך עליהן וא"כ פשיטא דקודש הם כל השמונת ימים ולא רק ביום הראשון בלבד.

ותירץ מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דהוה אמינא שהאיסור להשתמש בנרות נאמר רק ביום הראשון שמדליקים בו רק נר אחד מעיקר הדין ואין תוספת נר להידור אבל בשאר הימים מותר להשתמש לאור הנרות הנוספים שהם רק להידור קמ"ל שגם הנרות שמדליקין להידור גם בהם אסור להשתמש.

ובאמת בשו"ת כתב סופר או"ח קל"ו סיפוקי קמספקא ליה אם מותר להנות מנרות ההידור וכתב לתלות את זה בב' הטעמים מדוע אסור להשתמש בנרות חנוכה דלדעת הר"ן בשבת בריש הלכות חנוכה להרי"ף בד"ה הלכות חנוכה טעם האיסור משום דבעינן דומיא דמנורה שבמקדש שאין משתמשין בה כלל וטעם זה שייך רק בעיקר הנר ולא בהידור דלא היו נרות הידור בביהמ"ק משא"כ לטעמא דרש"י בשבת כא: בד"ה ואסור להשתמש לאורה, שהאיסור להשתמש בנרות הוא כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה ולא לצורכו הדליקה א"כ יתכן שגם בנרות של ההידור שייך טעם זה.

(משלחן גבוה)

יש לעיין באדם שאין לו בית האם חייב לשכור או לקנות דירה כדי שיוכל לקיים מצות הדלקת נר חנוכה.

והנה לכאורה נראה שאין חיוב בהכי כיון שמצינו שתקנו חז"ל ברכה לרואה נר חנוכה, וכמו שאמרו בשבת [כג, א] 'הרואה נר של חנוכה צריך לברך', ופירש"י 'הרואה העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב, דלא הוזקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה', ומשמע שאין אדם חייב לשכור דירה או לקנותה לצורך הדלקת נר חנוכה, דאי חייב למה יברך על הראיה, נחייבו לשכור דירה כדי שיקיים מצוה כהלכתה בהדלקה בביתו.

אולם שמעתי שמו"ח הגרי"ש אלישיב שליט"א צידד שחייב לשכור דירה, ומדברי רש"י הנ"ל אין ראיה, די"ל דהתם איירי באנוס שאין באפשרותו לשכור דירה שלגביו תיקנו ברכת הרואה, אבל מי שבאפשרותו לשכור או לקנות חייב לעשות כן כדי לקיים מצות הדלקה כדין.

(נאמר בשיעורו של הגר"ח קנייבסקי ביא"צ של החזו"א בביהכנ"ס לדומן כחשון תשס"ו)

שאלה: מי שיש לו בית עם משפחה בארץ ישראל, ונמצא בימי החנוכה באמריקה, האם יכולים להדליק בשבילו בא"י ולפוטרו מחיובו בהדלקתם שם, די"ל דלא מהני שהרי בא"י הם מדליקים אחר השקיעה, ובאמריקה הוא בוקר אז ועדיין לא בא לו זמן החיוב, או דילמא יכול לצאת כיון דבביתו שם היה לו הדלקה וגם הוא נתכוין לצאת עמהם?

תשובה: זו שאלה ישנה, וראוי שיתכוין לא לצאת וידליק בעצמו.

(הליכות חיים)

שאלה: אם יש בית הכנסת גדול ויש עוד הרבה חדרים קטנים שמתפללים שם מניינים, האם צריך להדליק נר חנוכה בכל חדר וחדר או שסגי במה שמדליק בחדר הגדול, שזה עיקר בית הכנסת?

תשובה: איפה שנמצא ארון הקודש.

(בנתיבות ההלכה)

שאלה: מי שנוסע באירון האם עליו להשתדל למצוא דרך אין להדליק או דילמא כיון שאין לו כעת בית פטור הוא מהדלקת נרות חנוכה?

תשובה: אשתו תדליק עבורו בבית.

(והגית)

שאלה: נרות חנוכה של יום שישי, האם 'חייב' להדליק כשלבוש כבר בגדי שבת, או שיש "ענין" או שגם אין ענין כלל.

תשובה: יש ענין לא לאחר.

כוונת רבינו שאם אדם לא לבש בגדי שבת, ועי"ז שיתלבש בגדי שבת יתאחר בהדלקה, עדיף שלא ילביש כדי שלא יתאחר בהדלקה.

(דולה ומשקה)

בעומק העינין

ריתחא דאורייתא

(וכיוון בזה לדברי הגאון בעל "שבות יעקב" בתשובותיו, חלק ג' סימן מט):

הדין הוא שד' כוסות קודמים לקידוש היום, משום פרסומי ניסא של יציאת מצרים, ועל כך יש לתמוה, לכאורה, שהרי שבת היא עדות על חידוש העולם, כמו שאומרים "זכר למעשה בראשית", וחידוש העולם יש מאין הוא יותר פלא מניסי יציאת מצרים?

לא נוכל לפרש שניסי יציאת מצרים חשובים יותר משום שהם ענייני בני ישראל, שהרי חידוש העולם גם כן היה בשביל ישראל שנקראו ראשית וקיבלו את התורה שנקראת ראשית, וכל מעשה בראשית היו תלויים ועומדים עד ו' בסיון שבו קיבלו ישראל את התורה, ואם כן גם שבת נחשבת פרסומי ניסא של חידוש העולם, ובמה עדיפים ד' כוסות של פסח על קידוש היום בשבת?

אלא, בהכרח עלינו לומר שחשיבותם היתירה של המצוות שבלייל הסדר טמונה בכך שהם לפרסם את הנס לבניו ובני ביתו, כמאמר הכתוב "והגדת לבנך", מה שאין כן שבת שהיא רק לעצמו (ולכן במצוות שהם לפרסומי ניסא חייב למכור כסותו מה שאין כן במצוות אחרות, שכן בשאר המצוות גם חישב לעשות ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, אבל פרסומי ניסא הוא לאחרים, ומה לאחרים במחשבתו? אם לא פרסם הנס - הרי הנס לא התפרסם!)

לאור זאת מובן היטב הקל וחומר של ה"מגיד משנה": אם ד' כוסות עדיפים על קידוש היום משום שהם לפרסם הנס לבניו ולבני ביתו, קל וחומר שגר חנוכה שמניחה על פתח ביתו מבחוץ ובכך מפרסם את הנס לכל העולם, עדיפה על ד' כוסות, ואם עליהם מוכר כסותו - קל וחומר על נר חנוכה!

(שו"ת אבני נזר)

מעשה באב ואם ובתם, שנסעו לימי החנוכה לבית בנם הנשוי, ולא השתתפו עמו בפרוטה, אלא האב הדליק לבדו. וחכ"א שיחי' דן בזה, דלכאורה האיך יוצאת הבת בהדלקה זו, דבשלמא כשהם בביתם הרי היא קבועה שם וסמוכה על שולחנו ונטפלת להדלקת אביה כדן בני הבית, ושפיר יוצאת בהדלקתו, אבל כשהאב ובני ביתו הם אורחים בבית בנם, הרי גם האב וגם הבת אורחים שם, ושויים הבת והאב במעלה כיון דשניהם אורחים, וא"כ למה תהא הבת טפלה להדלקת האב, והאיך תצא במה שהדליק אביה שם. ובשלמא לענין האם י"ל, דאשתו כגופו ויוצאת שפיר, ואע"פ שאין הבעל מדליק בביתו מ"מ כיון שהיא אצלו י"ל דהכל מודים בכה"ג דמהני בזה טעמא דאשתו כגופו, ואינו תלוי בנידון דלעיל, אבל לענין הבת ושאר בני הבית האיך יצאו בהדלקה זו. ואם היתה הבת משתתפת בפרוטה עם אחיה שהוא בעה"ב שפיר דמי, אבל כמדומה שאין המנהג כן. והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר, דמ"מ אף בכה"ג יוצאת הבת וכל שאר בני הבית בהדלקת האב, דהם נטפלים לאב גם בכה"ג.

(שלמי תודה)

"כמה נרות הוא מדליק בחנוכה? מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל

הנה בימינו יש שמדליקין נרות חנוכה בשמן זית ומניחים "פתיל צף" ע"ג השמן, והפתילות הללו הן קשות ומרוחות בשעוה, ולאחר ההדלקה נמסה השעוה והפתילה שואבת מן השמן ודולקת מכח השמן, אבל בשעת הדלקה היא דולקת ע"י השעוה. ולכאורה כיון דהדלקה בשמן זית מצוה מן המובחר וכנ"ל, וקיי"ל דהדלקה עושה מצוה וכבתה אין זקוק לה, א"כ יש לדון, דכיון דבשעת ההדלקה עדיין אינה דולקת מכח השמן אלא מכח השעוה, חשיב דמעשה ההדלקה נעשית בשעוה, ומפסיד בזה המצוה מן המובחר של שמן זית, ורק אם תחלת ההדלקה היא בשמן זית הוא דמקיים למצוה מן המובחר דשמן זית. ולכן יש מדקדקים שקודם ההדלקה של מצוה מדליקין את הפתילות האלו עד שהשעוה שע"ג נמסה ואח"כ מכבים אותן, ונמצא שבעת הדלקת מצוה מדליקין מיד בשמן זית ומקיימים מצוה מן המובחר.

(שלמי תודה)

"הנרות הללו קודש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד"

התוספת "אלא לראותם בלבד" מיותרת, לכאורה. מאחר ואין לנו רשות להשתמש, ממילא מובן שרק ראיית הנרות מותרת! ביאור נפלא אמר על כך הגאון רבי שמעון משה דיסקין, מראשי ישיבת קול תורה:

בעצם, מן הטעם של "הוקצה למצותה" בלבד, אין איסור ליהנות בראיית הדבר שהוקצה, כי מראה אינו בכלל איסור הנאה, ואם כן היה מן הדין שיהיה מותר להשתמש לאורה.

ואולם, כיון שהאורה היא כל המצוה, שהרי כל ענין המצוה הוא לראות את אור הנרות, ממילא כל השתמשות לאורה שאינה מן המצוה - נאסרת, שהרי הוקצו לאור מצוה ולא לאור חולין, והרי זה מעין מה שאמרו (פסחים כו.): "שאני היכל דלתוכו עשוי ולא לחוץ", ולכן מותר ליהנות מציילו בחוץ. וכמו כן מותר לשבת בצל סוכה מבחוץ (כפי שכתב הגאון רבי שמעון שקופ בחידושו למס' נדרים סימן י') מעתה, זו הכוונה: "ואין לנו רשות להשתמש בהם" - כל תשמיש, אפילו הנאה של אורה בלבד, וזאת משום שאינם מיועדים אלא "לראותם בלבד", ומאחר וזו מצוותם - הרי כל הנאה של חולין מאורם אסורה!

(משאת המלך)

"אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק"

וכתב ה"מגיד משנה": נראה שלמדו ממה שנתבאר (פרק ז' מהלכות חמץ ומצה) שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות, והטעם משום פרסומי ניסא, וכל שכן בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום.

מהו הקל-וחומר? מנין לו, ל"מגיד משנה", שגר חנוכה חשוב יותר מד' כוסות של פסח?

ביאור נפלא כתב על כך הגאון בעל "אבני נזר" בתשובותיו

"אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה; אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה כלום, ואע"פ שהניחה גדול; ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך, מותר" (ש"ע או"ח סי' תרעה, ס"ג)

הקשו האחרונים, שהרי להלן בהלכות מגילה (סי' תרפט) סתם השולחן ערוך: "חרש או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא", ומדוע שם לא הביא המחבר את דעת היש אומרים הסוברים שבקטן שהגיע לחינוך יכול לקרוא?

וישב הגאון רבי שמואל רוזובסקי, ראש ישיבת פוניבז', שיש הבדל יסודי בין נר חנוכה לבין מגילה: בנר חנוכה אין חיוב בעל הבית בדוקא לעשות בעצמו מעשה הדלקה, אלא החיוב הוא על הבית - שידלק בו נר חנוכה על ידי אחד מבני הבית (וכלשון הרמב"ם), והמצוה היא שבכל בית ובית ידלק נר אחד (ואולי אפילו על ידי אדם שאינו מבני הבית, כי החיוב הוא שידלק נר בבית), וכאשר אחד מדליק - אין זה דין של מוציא אחרים ידי חובתם, אף שמכל מקום צריך הוא להיות בר חיובא, כי אם לא כן, אין על כך שם הדלקת נר חנוכה כלל.

ואם כן, נוכל לומר שרק במגילה, שהקורא צריך להוציא את השומע, בזה קטן שהוא "תרי דרבנן" אינו יכול להוציא גדול שהוא "חד דרבנן", אבל לגבי נר חנוכה, שאין בו משום מוציא אחרים ידי חובתם, אלא רק צריך שיהיה על זה שם הדלקת נר חנוכה, בזה אין הבדל בין "חד דרבנן" ל"תרי דרבנן", ועל כן הביא המחבר את דעת היש אומרים שקטן שהגיע לחינוך יכול להדליק - דוקא לגבי נר חנוכה, ולא לגבי מגילה.

(זכרון שמואל)

דין אכסנאי שנתברר שחלקו הוא בשמן פחות מכשיעור

מעשה באכסנאי אחד, שהשתתף בפרוטה עם בעה"ב, והבעה"ב היה קפדן ואמר לאכסנאי שמקנה לו שותפות רק בשמן שידלק, אבל השמן שישאר אחר ההדלקה הוא שלי ואין לך בו שותפות, ורצה בזה, שאם ישאר שמן יהא שייך זה רק לו, ולאחר שהדליק את הנר, דלק רק כמה רגעים וכבה מיד, והרי קיי"ל דכבתה אינו זקוק לה, ונמצא דעכשיו נתברר שהיה לו שותפות רק במעט השמן שדלק בכמה רגעים, ויל"ע בכהאי גוונא אם יצא האכסנאי במצות נר חנוכה. דהנה אם היה דולק חצי שעה, הרי היה מתברר שקנין השותפות היה בשמן שיש בו שיעור שידלק חצי שעה ושפיר דמי, אבל השתא שדלק רק כמה רגעים, הרי נתברר שאף חלק השותפות היתה רק על כמות שמן של כמה רגעים, דברבנן יש ברירה, ואילו מתחלה היה מפרש שמקנה לו שותפות רק על כמות שמן כזו, שהוא פחות מכשיעור זמן המצוה, ודאי דלאו שפיר דמי, א"כ ה"ו כיון שלמעשה הוברר למפרע שלא היה לו חלק אלא במעט שמן לא יצא, או דלמא כיון דאם היה דולק חצי שעה הרי היה לו שותפות בשמן של חצי שעה, א"כ נמצא דלמעשה היה ראוי לדלוק עבורו כשיעור המצוה שהוא חצי שעה, ושפיר דמי, וצ"ע.

(שלמי מועד)

"ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס"

אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר, מדליק נר לכל אחד ואחד כלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד" (רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה פ"ד, ה"א)

אולם בטור ובשולחן ערוך (תרעא, ב) נפסק: "כמה נרות מדליק? כלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר", והתמיהה מתבקשת: מדוע הטור והשו"ע לא הביאו כלל את דין נר איש וביתו ודין המהדרין, אלא רק את דין המהדרין מן המהדרין?

ה"פרי מגדים" (משבצות זהב, סוף סעיף א') הרגיש בהשמטה זו, ועל כן כתב שמשמעות דברי השו"ע שתוספת ההידור היא מדינא.

ועדיין, תמה מרן הגאון רבי אלעזר מנחם שך, בעל "אבי עזרי", גם אם קיבלו ישראל על עצמם את ההידור לדינא, קשה מאוד מדוע לא הזכירו הטור והשולחן ערוך שעיקר המצוה היא רק בנר אחד לכל בני הבית, וכל היתר אינו אלא הידור, והלא יש בכך נפקא-מינא למעשה, כפי שיתבאר?

שהרי פסק הגאון רבי עקיבא איגר בשם ה"פרי חדש", שאדם שהיה עומד בליל שביעי של חנוכה, וטעה לחשוב שזהו היום השישי של חנוכה, והדליק רק ששה נרות, ונזכר אחר כך שהוא יום שביעי ומדליק עוד אחד, אינו מברך, כי אין מברכים על הידור, ואם כן היה לטור ולשולחן ערוך להזכיר שרק נר אחד הוא מעיקר הדין, וכל השאר אינם אלא הידור?

ונפקא מינא נוספת: אדם שאינו מדליק בשאר הימים אלא נר אחד, אינו נקרא עבריין, ואין כופין אותו, מכיון שאין זה אלא הידור ולא מעיקר הדין, ואילו מלשון הטור והשו"ע משמע שכל הנרות הם מעיקר הדין?

אולם הגאון רבי מרדכי גיפטר, ראש ישיבת טלז, כתב להגרא"מ שך שיתכן שמכיון שכבר קיבלנו עלינו הידור זה, הרי הוא נעשה חובה, כמו תפילת ערבית שנעשתה חובה משום שקבלו עליהם, ויש לעיין.

(פרקי מועד להגר"מ גיפטר זצ"ל)

במי שהדליק בלא כונה ובטעות

יש לעיין בעובדא דהוה, באחד שהיה לו חנוכיה שלו, והיה על ידו חנוכיה של בנו, והוא בירך על דעת להדליק את שלו, ובטעות הדליק את של בנו, האם יצא בברכה שבירך. דהנה לענין שופר כתב המ"ב בסי' תקפ"ה סק"ד, דאם בירך על שופר וקודם שהתחיל לתקוע נטלו השופר והביאו לו שופר אחר שלא היה לפניו בעת הברכה, חוזר ומברך, משום שלא כיון בברכתו על שופר זה, וא"כ הכא כיון דבעת הברכה היה דעתו להדליק בחנוכיה שלו, אלא שטעה אחר זה והדליק בשל בנו, לכאורה הברכה לא חלה על זה, וצריך לחזור ולברך אם לא גמר להדליק הכל. ומ"מ לענין עיקר קיום מצות ההדלקה, לכאו' קיים המצוה אף בזה, ואף אי בעי שלכם בשמן ובפתילה, מ"מ עדיין הפתילה והשמן שלו, וצ"ע.

(שלמי תודה)

והדליקו ממנו שמונה ימים

מפורסמת קושיית הגאון רבי חיים הלוי מבריסק: איך אפשר להדליק את המנורה בשמן שנמצא בפך, והרי להדלקת המנורה אין כשר אלא שמן זית, ושמן זה שהתרבה בדרך ניסית - לא היה שמן זית, אלא שמן של נס?

אין זאת, יישוב רבי חיים, אלא שהנס לא היה בכמות אלא באיכות, כלומר: השמן לא התרבה בפועל, אלא רק כוחו לדלוק גדל והתעצם, וכך כמות שמן שבדרך כלל מספיקה רק ליום אחד, דלקה במשך שמונה ימים, לאחר שעירו את כל השמן שבפך אל המנורה, אולם בכל לילה כלתה שמינית מן השמן.

לאור יסוד זה, יישוב רבי חיים את קושיית ה"בית יוסף" הנודעת: למה יש שמונה ימי חנוכה, והלא ביום הראשון לא היה נס, שהרי ליום אחד הספיק השמן באופן טבעי? לדברינו, ביום הראשון היה נס ממש באותה מידה כמו בשאר הימים, שהרי הנס היה באיכות ולא בכמות, ואם כן גם ביום הראשון דלק יום אחד וכלתה רק שמינית מהשמן.

אולם על שמועה זו, המיוחדת לרבי חיים מבריסק, יצאו עוררין רבים.

הגאון רבי יוסף דב הלוי סולובייצקי - ראש ישיבת בריסק בירושלים, הקשה עליה מכח סוגיית הגמרא במנחות (ס"ט): שם נאמר שחיטים שירדו בעבים (כלומר: שנבראו בעבים על ידי נס - תוספות), כשרים למנחות, ורק הסתפקה הגמרא האם הם כשרים גם לשתי הלחם, והספק הוא האם צריך דוקא מקרקע ארץ ישראל משום שנאמר "ממושבותיכם" (וחיטין אלו מכל מקום לא גדלו בקרקע ארץ ישראל), או שמכח "ממושבותיכם" אנו שוללים רק תבואת חו"ל ולא חיטין שירדו בעבים.

הרי מפורש שגם חיטה שנבראה בנס שמה חיטה, שהרי כל מנחות באות מן החיטין, ואין אנו פוסלין את החיטין שנבראו בנס משום שאינן חיטין אלא רק משום שאינן "ממושבותיכם", ואם כן, כמו שנס יכול לברוא חיטין שיהיה להם דין חיטין, כך גם יכול הנס לברוא שמן זית ממש, שיהיה לו דין שמן זית לענין הדלקה, ואם כן מה הקשה רבי חיים?

כך העיד גם הגאון רבי משולם דוד הלוי סולובייצקי שליט"א, שאביו, מרן הגרי"ז, מעולם לא אמר קושיא זו בשמו של רבי חיים.

והגאון רבי משה סולובייצקי (מציריך), הקשה מכח הגמרא (הוריות יא): "וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה? והלא תחילתו שנים עשר לוגין, וממנו היה נמשח משכן וכליו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים, וכולו קיים לעתיד לבוא", ומאחר שנאמר שכולו קיים לעתיד לבוא, הרי שהיה נס בכמות, ואיך הוא כשר לשמן המשחה, והלא אינו שמן זית?

ואילו הגאון רבי שלמה יוסף זיון הקשה על דברי הגר"ח מכח דברי התרגום יונתן על הפסוק (שמות לה, כז-כח): "והנשיאים הביאו את אבני השוהם וגו' ואת השמן למאור", ועל זה כתב התרגום יונתן שענני שמיא הביאו מגן עדן את שמן הזית למנורה, ואם כן ראינו שגם שמן של נס כשר למנורה?

אולם הגאון רבי צבי פסח פראנק, רבה של ירושלים, יישוב קושיא זו על פי דברי המדרש רבה על הפסוק (בראשית ח, יא): "ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה", ואמרו במדרש שעלה הזית הובא מגן עדן, הרי לנו שבגן עדן צומחים עצי זית, ולכן גם שמן הזית שהביאו ענני שמיא מגן עדן לנשיאים היה כשר למנורה, משום שהיה שמן טבעי מעץ הזית, ורק הבאתו היתה בנס. אבל שמן זית שנתהווה על ידי מעשה ניסים לגמרי, דהיינו שלא נוצר מזית טבעי, ודאי פסול למנורה, כדברי רבי חיים מבריסק!

(מענין לציין, כי בספרו "כלי חמדה" (ויקהל, אות ה') מביא הגאון רבי מאיר דן פלאצקי סברא זו בשמו של האדמו"ר בעל חידושי הרי"ם מגור, אלא שהוא חילק בין שמן שהתרבה על ידי נס לשמן שבא על ידי ריבוי ברכה: ברכה אינה חלה על כלי ריקן, אבל נס הלא הוא יש מאין גם כן, ובעל כרחנו נס חנוכה היה רק ברכה ולא נס, שהרי כל השמנים פסולים למנורה מלבד שמן זית זך, וכאן אילו נוצר השמן בדרך נס - אם כן אינו שמן מזית אלא שמן מנס, וממילא פסול הוא למנורה? אלא ודאי שנס חנוכה היה על ידי ברכה, ועל כן לשמן הזית שהתרבה, כיון שמה שנוסף בא מכח המיעוט, יש גם לו דין שמן זית, וכשר למנורה).

בשולי הדברים: בספר "אסופות רבינו חיים הלוי" (על הש"ס) כותב המחבר, ששמע מפי הגאון רבי מנחם בן מנחם שליט"א מראשי ישיבת תפרח, שסיפר כי פעם פגש זקן מופלג שסיפר לו כי בהיותו נער לפני בר מצוה, ניגש לגאון רבי חיים מבריסק, שהזדמן לאכסניה באותה העיר וביקש לומר לו דבר מה אודות קושייתו המפורסמת בענין שמן הנס, אולם רבי חיים השיב לו

ריתחא דאורייתא

"במי שאין די נרות לכל החנוכה - מהו שיסמוך על "בטחון בהקב"ה"

כתב המשנה ברורה (סי' תרעא סק"ה) בשם החיי אדם (כלל קנ"ד כ"ה) באדם שיש לו עשרה נרות ואין די לו לכל הימים, ידליק בלילה השלישי רק א' כדי שישאר לו לשאר הימים, עיי"ש.

ויל"ע למה לא ידליק כמה שצריך ויסמוך בבטחונו על הקב"ה שיזמין לו עוד נרות ככל שיצטרך לכל ימי החנוכה. דהנה במשנ"ב (סי' קנ"ו) הביא מהזוהר דאסור להכין אוכל למחר מחמת שיש בזה חסרון במידת בטחון, וצ"ע.

והנה בגמ' במנחות (מ"ט ע"א) מיבעיא לן ביש להם קרבן אחד - מה עדיף - מוספין דהאידינא - או תמידין דמחר, עיי"ש, נראה ששם לא שייך להקשות שיסמכו על בטחון, כי במצוה של ציבור לא שייך להקשות שכל הציבור יסמכו על בטחון, ורק על יחיד י"ל שיסמוך על בטחון.

ולכן לא יקשה ג"כ על הבית יוסף שכתב דהחשמונאים חילקו את השמן מתחילה לשמונה ימים - הא למה לא סמכו על בטחון, כיון שהיה זה מצוה של ציבור.

ובמשנה ברורה בהל' ר"ה כתב, על מי שנמצא בבית האסורים ויש לו יום א' לצאת במה יבחר - לא אמרינן שיסמוך על הקב"ה שיסחררו אותו, כיון שדבר התלוי בבעל בחירה זה אחרת, וצ"ע.

(הגראי"ל שטיינמן שליט"א)

באידיש: "איך האב דאס קיין מאל ניט גיפרעגט" (=מעולם לא שאלתי קושיא זו).

בספר "שפת הים", להגאון רבי יחיאל מיכל ולפזון, אב"ד פאריז, הביא ראייה שלהדלקת נר שבת אין חייב למכור כסותו - מדברי הגאון רבי עקיבא איגר (אורח חיים, סימן תרע"א, סעיף א'), שהביא את דברי ה"פרי מגדים" שכתב שכמו שאין לו לבזוז יותר מחומש מנכסים למצות אתרוג, כך גם לגבי נר חנוכה. והקשה עליו הגרעק"א: שהרי הדין הוא שעני צריך למכור את כסותו לנר חנוכה, ולעני כזה נראה שכסותו היא בכלל הון רב, ואפשר יותר מחומש שבכסיו? אלא בודאי שמשום 'פרסומי ניסא' החמירו בו חז"ל יותר משאר מצוות? הרי משמע מדברי, שדוקא לנר חנוכה החמירו, אבל בשאר מצוות, כגון נר שבת, לא החמירו שצריך למכור כסותו.

בעקבות זאת, מובא ספק נפלא בשמו של הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן, הרב מפוניבז':

אדם עומד בערב שבת חנוכה, ואין לו מעות לא לנר שבת ולא לנר חנוכה - כיצד ינהג? שהרי הדין הוא (שו"ע סימן תרע"ה, סעיף א'): "נר שבת ונר חנוכה - נר שבת קודם, משום שלום ביתו", ואם כן, אם ימכור כסותו ויקח בו נר, הרי יצטרך להדליק בו נר שבת, שהוא קודם לנר חנוכה. אולם מאידך, הלא לנר שבת כלל אינו חייב למכור את כסותו...

לכאורה, יש שלוש אפשרויות בענין הזה:

האחת - ימכור את כסותו וידליק בו נר חנוכה, כיוון שלנר שבת לא היה לו למכור כסותו.

השניה - ימכור את כסותו עבור נר חנוכה, אך לאחר שהנר בידו תזכה בו מצות הדלקת נר שבת, הקודמת לנר חנוכה, משום שלום ביתו.

השלישית - מאחר וממילא תזכה מצות נר שבת בנר שיקנה, והלא לנר שבת אין חייב למכור כסותו, על כן במקרה שכזה כלל אינו חייב למכור כסותו.

(עוד ספקות בסגנון זה: זבחים צ: בתוספת ד"ה חטאת, בבא מציעא לג. בתוספות ד"ה אבדתו, קידושין לב. בתוספות ד"ה ר"י)

(כמוצא שלל רב - הובא בספר "אור חיים" מועדים)

בין שבילי המוסר

ליקחו של הסביבון

ימי חנוכה נקבעו לנו "על הניסים ועל הפורקן, ועל הגבורות ועל התשועות" שהקדוש ברוך הוא עשה לנו בימי החשמונאים, כאשר מסר גיבורים ביד חלשים, רבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים.

אבל, האם לא אירעו ניסים כאלו, וגדולים יותר, לפני כן? האם לא קרסה חומת יריחו לקול השופרות, ואבנים גדולות ירדו מן השמים במורד בית חורון ומחצו את חיל האמורי, "ויידום השמש וירח עמד, עד ייקום גוי אויביו" בגבעון.

נחל קישון עלה על גדותיו וגרף את חיל סיסרא, ומלאך ה' היכה את כל חיל סנחריב הצרים על ירושלים, מאה שמונים וחמישה אלף ראשי גייסות בלילה אחד! ניסים נעשו למכביר,

עם ישראל מלומד בניסים.

ואף "רבים ביד מעטים": גדעון הביס את חיל מדין, שהיו כארבה לרוב וכחול שעל שפת הים, בעזרת ה', ובסיוע שלוש מאות איש שניפצו כדים ותקעו בשופרות. הקדוש ברוך הוא הורה לגדעון לשלוח לבתיהם עשרים ושלושה אלף לוחמים, "פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי!"

יהונתן בן שאול ונערו הניסו לבדם את חיל פלישתים, שלושים אלף רכב, וששת אלפים פרשים, ועם כחול אשר על שפת הים לרוב, "כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט", כדברי יהונתן. לה' התשועה.

אם כן, מדוע - מכל אלו - מציינים את ניצחון המכבים בימי החנוכה?

אלא, משל למה הדבר דומה: חז"ל אומרים שבמהלך הדורות היו בעם ישראל מליון ומאתיים אלף נביאים. ובכל זאת, לא נחקקו לדורות אלא נבואותיהם של נביאים מעטים. ומדוע? משום ש"כל נבואה שהוצרכה לדורות - נכתבה, שלא הוצרכה לדורות - לא נכתבה". ספרי הנביאים הם לקח נצחי, לכן שובצו בתנ"ך. אף כאן נאמר: כל הניסים היו למקומם ולשעתם, אבל בנס החנוכה ישנו לקח לדורות, ומשמעות אף לדורנו!

מהי משמעות זו? הבה נתבונן בה.

היוונים השרישו בארץ הקודש תרבות זרה. תרבות של תיאטרונים ומחזות תועבה, תרבות של סגידה לכח והערצת הספורט. היו להם משוררים וסופרים, אנשי רוח ופילוסופים. בקצרה: כל מה שיש בתרבות המערב השוקע. יחד עם החדרת תרבותם רדפו את הדת בחרמה. אסרו על קיום המצוות, והתנכלו לחינוך התורני וללימוד התורה. היהודים הנאמנים חרקו שיניים, ייחלו לתשועת ה', לנקמתו בצוררי עמו: "שפוך עליהם זעמך, וחרון אפך ישיגם". אבל מן השמים הביטו, והבליגו.

מדוע?

מן השמים חיכו.

למה המתינו?

המתינו לנו!

מאה ושמונים שנה שלטו היוונים בארץ הקודש. מאה ושמונים שנה של שילטון אלילי, מתנכר, מתנכל. של רדיפות דת, של ביטול עבודת המקדש. מאה ושמונים שנה המתינו מן השמים, עד שיקום מתתיהו ויכריז: "מי לה' אליו!" עד שיקומו בניו ויחגרו את החרבות, יצאו לפעול במסירות נפש נגד התרבות הזרה, נגד האלילות והכפירה.

ואז - עזרו להם מן השמים במידה גדושה. מסרו את הרבים ביד המעטים, חוללו להם ניסים. אז - הכל קרה!

הרי זהו הלקח של הנרות: אתה תדליק בזיכים ובהם שמן ליום אחד - ומן השמים יעזרו שהם ידלקו מעל ומעבר...

נכדו של הבעש"ט הקדוש הביא בספרו "דגל מחנה אפרים" את הפסוק: "סוס מוכן ליום מלחמה - ולה' הישועה". כאשר בני ישראל עלו חמושים ממצרים, נלחם להם ה'. "כי תצא למלחמה על אויביך", אזי: "ונתנו ה' אלקיך בידך". מחכים שתפתח פתח כחודו של מחט, כדי שיפתחו ממרום כפיתחו של אולם!

ובעניין זה: הרבי מויזניץ בעל "דמשק אליעזר" זצ"ל היה מהפעילים הגדולים בשדה החינוך, וחולל בו נפלאות. כאשר נשאל לסוד הצלחתו, אמר:

מנהגם של ישראל, לשחק בימי החנוכה בסביבון. חרוטות עליו

טמאים ביד טהורים אין הכונה לגבי גבורת הגוף נגד היונים - שהטהורים הרגו את הטמאים. יש כאן נושא נוסף.

רבותי, אם לא היינו זוכים הנס היה רק הניצחון הגשמי החיצוני גבורת הגוף גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וזה רק חצי נס. ולמה רק חצי? כי המתיוונים, אלו שבתוכנו (לא היונים הגויים) רבבות המתיוונים שהסתובבו בתוך העם היו ממשיכים לשלוט - בשלטון הרוח היוונית המשוקצת. אם מלכות יון לא היתה נופלת בידי עוסקי תורתך ובידי הטהורים, אלא הניצחון היה רק רבים ביד מעטים, מה תועלת יש בזה? הרי הצורך העיקרי בניצחון היה ניצחון הרוח! - שהטהורים כופפו את הטמאים. וזו ההודאה להקב"ה: מסרת טמאים ביד טהורים וזדים ביד עוסקי תורתך.

עוד דבר צריך להדגיש, כי כאשר הטהורים יצאו למלחמה וניצחו, הם הצילו את העם הצלה נוספת - כי היה מי שידריך את העם איך ללמוד את הנס... כי אם חלילה מבינים את הניסים בצורה מעוותת ולא מפיקים מהם את התועלת האמיתית, בסופו של דבר - הצרות חוזרות שוב רח"ל.

ידוע, כי בזמן מסעות הצלב התחוללה מגפת חולירע באזורים ענקיים באירופה, ומהיהודים לא מתו כמעט. רק מאומות העולם נפלו חללים, והיה זה נס. ביום מן הימים הבחינו הגויים בכך, והיה מי שיזם אסיפה ובה התסיסו הגויים זה את זה והכריזו - כי היהודים הרעילו את הבארות להרוג בגויים ולכן רק הם לא נפגעו, ומאותו יום יצאו הגויים להרוג ולהשחית, פוגרומים נוראי - נפל עם רב מישראל.

נשאלה אז שאלה גדולה בין הצדיקים - מה חרון האף הגדול הזה, כאשר ממש עד אותו זמן היו ניסים גדולים ולפתע התהפך הגלגל, מדוע. גדולי ישראל אמרו כי הטעם משום שלא למדו את הנס שהתחולל עימם, לא התעוררו ממנו לראות חסדי ה' ולעובדו בלבב שלם, הקב"ה רצה שילמדו את הנס כמו שצריך! וכשלא למדו נה' חרון אף...

ובזה נבין שורה אחת ב"על הניסים":

"וטמאים ביד טהורים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש" רק בעקבות שהטהורים הם היו הלוחמים והמנצחים, הייתה לנו היכולת להבין את משמעות הניסים כראוי - ולעשות שם גדול וקדוש להקב"ה, כי אם הצבא החילוני היה המנצח, הוא היה מפרש את הניסים כרצונו, ומי יודע איזו תוצאה של חרון אף היתה באה עלינו. רק כאשר הטהורים ניהלו את הניצחון - זכינו לחנוכה "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול".

תראו דוגמא נפלאה בפרשת נח - בדור המבול, איך הם היו נראים כאשר לא למדו את הנס כראוי.

(להגיד)

"בימים ההם בזמן הזה"

ימי חנוכה הם ימי שמחה והודיה על הנסים. נס הניצחון במלחמה ונס פח השמן. נוסח התפילה בחנוכה "על הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". ההבנה הפשוטה היא שכיון שבימי כסלו היו נסים גדולים, לכן קבעו עליהם זמן שמחה והלל והודאה להשי"ת. אכן, יש המתעוררים לשאול כיצד מבינים את נוסח התפילה

האותיות נה"פ, לאמר: "נס גדול היה פה". נראה, שתיקנו מנהג זה לפרסם את הנס. ונשאלת השאלה: כלום זהו פירסום הנס? בסביבון כה קטן, ובראשי תיבות? הלא היה מן הראוי שתיקנו לתלות שלטי ענק ועליהם מתנוססות המלים במילואן, באותיות מאירות עיניים!

אלא באו להורות, שעדיף סביבון קטנטן וראשי תיבות עליו ובלבד שיסתובב, על פני שלט ענק - וקפוא... משם שהסיעתא דשמיא - מלווה את הפעילים, הקמים לעשות מעשים.

כמה נוקב הוא הלקח לדורנו: לפעול, להדליק את האור - והוא יאיר בכפל כפליים.

(מעין המועד)

"מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך"

"טמאים ביד טהורים" איזה נס זה?

בשלמא גיבורים ביד חלשים - נס, כיון שטבע העולם שהחלש נמסר בידי הגיבור, "רבים ביד מעטים" ג"כ - נס, כי טבע העולם שהמעטים נמסרים בידי הרבים, אבל טמאים ביד טהורים וכי מצד דרכי הטבע הטמאים יותר חזקים מהטהורים! אדרבה, הטמא מטמא את עצמו ומשליך אפילו את כוחותיו הגשמיים לרצונות ותאוות. שאלה גדולה.

זכורני עוד בבחרותי שהתפלאתי על כך, אמר ר' שלום.

היה זה בערבי שבתות כשהיינו יוצאים קבוצות מבני הישיבה להזהיר על סגירת החנויות. נפרדנו לשתי קבוצות, כל אחת בסימטה אחרת - בשוק מחנה יהודה.

והנה, בשבועות הראשונים שמענו מרחוק מהרחוב המקביל (שם עברו, מחנות לחנות - הקבוצה השניה) קולות המומים של פחד: "בלי ידיים! בלי ידיים!... לא כל כך שמנו לב לקריאות שנשמעו מרחוק, אך כאשר הדבר נשנה על עצמו גם בשבועות שאח"כ החלנו לחשוש שמא הקריאות הם מפי חברנו לישיבה.

שאלנו אותם לפשר הצעקות, ואכן אישרו שהם הצועקים מפחד, וסיפרו כי אחד ה'ספרים' ממאן לסגור את חנותו, וכאשר הם מפצירים וסונטים בו - הוא מניף את ידו הגדולה ומאיים במכות אגרוף, לפעמים יוצא לקראתם עם מקל או ברזל. לכן הם צועקים.

"מה הולך פה!?" שאלתי אותם "וכי אתם מפחדים מאיזה שייגעץ? אתם גיבורים ממנו ברוח ובגשם, מה הפחד הזה!?" הוחלט שמשבוע הבא הקבוצות מתחלפות ואנו הולכים ברחוב שלהם.

עברנו מדוכן לדוכן ומחנות לחנות. כשהתקרבו לחנות התספורת, הזדרזו אותו איש לצאת לקראתנו באימים, נעמדתי על מקומי. אח"כ התקרבתי מספר פסיעות, הפשלתי שרוול יד אחת, אח"כ את שרוול היד השניה וקראתי לעברו: "נראה שתפגע בי או בצפורנו של אחד מחבורתנו הקדושה".

והוא? מיהר לסגור את החנות מעתה ועד עולם...

וכי בגלל שהם טמאים, הטהורים צריכים להמסר בידיהם! אתמהה!

נשוב לעניינינו - ליישב את השאלה ששאלנו.

סיפר יהודי, כיום בעל מאפיה בניו-יורק, שבשנות המלחמה באירופה נותר עם אחותו הצעירה בבונקר בגטו. כל משפחתם נהרגה והוא הרגיש אחריות בשמירה על האחות. יום אחד הוא יצא מהבונקר לחפש אוכל, וכשחזר לא מצא את אחותו. אנשים סיפרו לו שבא שוטר מהגיסטפו ולקח אותה למטה המשטרה. הוא רץ כמטורף אל תוך לוע הארי, וזעק, "תחזירו לי את אחותי, תחזירו לי את אחותי!" הסדיסטים נהנו מצעקותיו, וצחקו עליו, באותו זמן ממש, ירד במדרגות קצין עטור במדליות, ושאל בכעס: "מה הן הצעקות כאן?" השוטרים ענו לו שהגיע לכאן "ז'יד אחד" שרוצה שנחזיר לו את אחותו. הקצין פנה אל הבחור באכזריות ואמר לו: "את אחותך תקבל בחזרה כשיצמחו לך שערות בכף היד, ועד אז כולכם תמותו, יהודים מלוכלכים".

פשט הנער את כף ידו והראה לעיניו הנדהמות של הנאצי את כף היד והיא מלאה בשערות. הקצין נבהל מהמראה וצעק: "בן השטן, קח מהר את אחותך ותברח מכאן, לפני שאהרוג את שניכם". הם ברחו מן המקום וחיים עד היום הזה.

סיפור ה'נס' הוא שבהיותו ילד, נכווה קשות בידו, והרופאים השתילו לו עור חדש בכף היד. העור נלקח ממקום בגוף המצמיח שער, וכך נתמלאה ידו בשערות.

וכי השלמת הסבר הדברים מקלקלת את הנס? אנו מצפים לנס שיקרה לפי הזמנה ובאותו רגע ממש. אבל כשהשי"ת מקדים רפואה למכה, ומכין את ההצלחה עשר שנים קודם המעשה, וכי אין בזה נס גמור? לדעתי זהו נס יותר גדול כשהנס נסתר בתוך מאורעות החיים.

אכן, עבודתנו ותפקידנו לפתח את הכלים בכדי לקלוט את מעשי השי"ת.

לחדד את השכל והרגש כדי להבין את הנסים והנפלאות שבכל יום, ערב ובקר וצהרים.

ימי החנוכה הם ימים המסוגלים לראות להבין את הנסים. ה"זמן הזה" שבחנוכה, מהותו החינוך. אין די שהנסים מתרחשים אלא שאנו לומדים ומושפעים מהם. כשאב ובנו עומדים בתפילה, כלפי האב זוהי מצות תפילה אך כלפי הבן הקטן לא שייכת כעת מצות תפילה. עבור הבן משמשת תפילת אביו כאפשרות של חינוך. הוא רואה וקולט, מסתכל ומבין בצורת התפילה של המבוגר, ומושפע ממנה בעומק נשמתו. כל פעולה של חינוך, בונה נדבך נוסף במבנה אישיותו של החניך. כך מתעצבת דמותו של הקטן, כך הוא גדל משתנה ונבנה.

ההכנה הרוחנית של החשמונאים "בימים ההם" היתה שהם היו מסוגלים ומוכנים להתחנך מהנסים. כאשר מצד האדם יש את כלי הקליטה וההשפעה, הקב"ה מראה לו את נסיו ונפלאותיו. כשנמצאים במדרגה רוחנית שמוכנה להבין את משמעות הנסים, להתחנך מהם ולשנות מחמתם את צורת ההתנהגות, אז יש ענין ותועלת בגילוי הנס וזוכים לראותו בחוש.

ממור"ר הגרי"ד צצוק"ל שמעתי, שהנה בחנוכה אנו קובעים הלל ושמחה על שפך שמן קטן דלק בדרך נס שמונה ימים. וידועים דברי חז"ל (שבת כב ע"ב) שגר המערבי היה דולק במקדש שנים רבות, ולא כבה אף פעם. ובמשך מאות שנים של המשכן ובתי המקדש, היה נס במנורה שהשמן שהספיק רק למשך הלילה, דלק מעת לעת תמיד, וא"כ צ"ב מהו הנס המיוחד במנורה ובשמן של חנוכה?

"בימים ההם בזמן הזה", איך בזמן הזה, בימים שאנו חיים בהם רואים נסים? כל הסיפורים של הנסים הם על אירועים שקרו בעבר. פעם היתה קריעת ים סוף, וכל עם ישראל עברו בתוך הים ביבשה. נסי הכניסה לארץ ישראל, והנסים שהיו בבית המקדש וכו'. אך מדוע רק הדורות ההם ראו נסים ואנו לא רואים בימינו התרחשות של נסים? וכי רק לדור המדבר או לחשמונאים היתה הזכות לראות בחוש נסי שמים, ולנו אין את הזכות הזו?

יתכן שהשאלה אינה במקומה, אבל התשובה, לדעתי, אינה פשוטה כלל, ומונח בה יסוד גדול והבנה אחרת במהות הנסים ימי החנוכה.

אספר לכם מעשה שהיה, כפי שסיפרו בעל המעשה. הוא גר היום במונסי, בארה"ב, ועובד לפרנסתו כרופא, אבל הוא שוקד על התורה והנו תלמיד חכם. לא כל ימיו היה המספר שומר תורה ומצוות. לפני שנים הוא היה בלוס אנג'לס כחילוני גמור, ועבד כרופא בחדר מיון בבית החולים. באחד הימים הובהל לחדר המיון אדם מחוסר הכרה אשר נמצא מוטל ברחוב אחרי התקף לב קשה. הרופאים הוזעקו להצילו, ולאחר חצי שעה התייאשו מחייו, ניתקו את המכונות וקבעו את מותו. הרופא מספר שלפתע הוא הבחין בתנועה בידו של המת. בתחילה חשב שאילו עצבים שעדיין מפרכסים לאחר המוות, אבל אח"כ הבחין בתנועות נוספות של הגוף, הוא הסיר את הכיסוי מעל פניו, ולתדהמתו הוא רואה את ה"מת" - חי. הוא התחיל מחדש לעסות את לבו. ה"מת" הרים את ידו וסימן לרופא להפסיק להתעסק בו. הוא שואל את הרופא: "לך קוראים חיים מאיר?" הרופא נדהם לחלוטין! זהו אמנם שמו היהודי אבל אין אדם בעולם שקורא לו כך, כולם יודעים שהוא "בארי", רק מסבתו הוא שמע ששמו "חיים מאיר". והנה החולה ממשיך ושואל: "אתה מניח תפילין?" והוא עונה בשלילה. החולה מצוה: "מהיום תתחיל להניח!" ושוב שואל אותו "אתה אוכל כשר?" וכשענה לא, חזר וצוה: "תאכל כשר!" כשסיים החולה את דבריו, עצם את עיניו ונפטר לבית עולמו.

לימים, כשסיפר הרופא את המעשה, הוא הוסיף שבשעת מעשה לא הרגיש שום רושם והשפעה. "ונכנסתי לחדר הרופאים ואמרתי להם: 'תשמעו איזה דבר מצחיק קרה לי' שום שינוי לא חל בי מהאירוע המיוחד". לאחר שנים רבות החל הרופא בתהליך של "חזרה בתשובה", ובמבט לאחור צירף גם את המעשה הזה לשרשרת הסיבות שגרמו לו לשנות את חייו.

סיפור שכזה ואחרים כמותו מלמדים אותנו יסוד חשוב. הקב"ה מנהיג את העולם בדרכי הטבע, ואף בנסים אמיתיים. סביב כל אדם קורים נסים של ממש, בכל יום. אך בני האדם אינם מושפעים ואינם קולטים את המתחולל סביבם. כפי שגלי קול רבים קיימים בחלל העולם, ובלי כל קליטה מתאימים אי אפשר לשמוע ולקלוט אותם, השי"ת מספק לכל אדם מספיק נסים גם "בזמן הזה", אך הקושי והעבודה שלנו הם היכולת לפתח "עין רואה ואוזן שומעת" לכל המתרחש סביבנו.

גם בתוך הטבע ניתן לראות נסים, בחי, בצומח, בשמים והארץ. עלינו מוטל "שאו מרום עיניכם" ואז נוכל להגיע ל"וראו מי ברא אלה".

סיפור נוסף של נס גמור וגלוי, שממנו נוכל ללמוד נקודה נוספת בהנהגת השי"ת.

את יכולת ההבנה. להתחנך מהנסים ולהיות מושפעים מהעולם הנפלא בו אנו חיים, וממאורעות היום-יום "שכולם נסים ואין בהם טבע ומנהגו של עולם" (רמב"ן סו"פ בא).

הודאה על "בחן בחסד וברחמים"

הנה דיני ברכות הנהנין מחולקות, לחם ברכתו המיוחדת "המוציא" ולאחריו נתחייבנו מן התורה בברכת המזון. על העץ ועל האדמה ישנן ברכות נוספות במטבע שטבעו לנו בהם חז"ל. אבל ישנה הלכה של ברכה כוללת ומיוחדת: הרואה אילנות יפים, נוף מיוחד וכדומה מברך "ברוך שככה לו בעולמו". (שו"ע או"ח רכה, ועיי"ש במשנ"ב ס"ק ל"ב "ועכשיו לא נהגו כלל לברך ברכה זו, ומ"מ נכון לברך בלא שם ומלכות").

משמעות נוסח הברכה היא שאנו מודים להשי"ת שיש ככה בעולמו. וה"ככה" הוא העולם היפה שברא לנו הקב"ה. אין מברכים כך על חכם גדול, ולא על גיבור גדול. הברכה נתקנה על מראה יפה. הכח והתכונה המבטאים יותר מכל את מציאות הבורא בתוך הבריאה, ש"ככה בעולמו", הוא היופי. "הנך יפה דודי". וכשרואים דברים יפים בעולם אפשר להתבונן ולראות את גודל יופיו של הבורא, שכך הוא בעולמו.

נתאר לעצמנו שהעולם היה נברא בשני צבעים בלבד, שחור ולבן, כיצד החיים היו נראים? והנה גדל חסדו עלינו והרבה צבעים וגוונים בעולם. "בחן בחסד וברחמים" - עוד קודם שמודים על החסד, אנו מודים על ה"חן".

עלינו להתבונן ולראות את הטוב והיפה שבבריאה. את החכמה בה יצר השי"ת את גוף האדם. את חלוקת האיברים ותועלת תנועתם, בעין פקוחה נוכל לקלוט את חסדי השי"ת ורוב נפלאותיו בעולם, ולהתחנך להלל והודיה בכל יום.

(שיחות הגר"ש פינקוס זצ"ל)

נס הנרות מורה על אהבת ה'

א) אבותינו הבחינו בכעין כפילות בעניינם של ימי החנוכה: בהודיית "על הניסים" שבתפילה אנו מודים על הנס של הצלחת המרד. ניצחונם של קומץ לוחמים חדורי אמונה אך חסרי כל נשק ובלא כל נסיון קרבי על עשרות אלפי לוחמים מלומדי קרבות, חמושים, עוטי שריון, מלווים באלפי פרשים ובפילי מלחמה - נס! אולם, למעשה, ייחודם של ימי החנוכה הוא בהדלקת נרות לזכר מאורע אחר לגמרי, מאורע שנראה צדדי ופעוט בהשוואה לנס המלחמה. אנו מעלים על נס את העובדה שלאחר הניצחון, כאשר ביקשו לחדש את עבודת הקודש ולא מצאו שמן טהור אלא ליום אחד בלבד, דלק השמן באורח נס שמונה ימים. וכך יש תחושה, שאף שאנו מודעים לנס הניצחון במלחמה - שהרי אנו מודים עליו בתפילה - הדחקנו אותו, ובחרנו להעלות על נס דוקא את נס פך השמן.

מדוע? יש מספר תשובות לשאלה. הנה אחת מהן.

מספר תשובות לשאלה. נזכיר כאן אחת מהן - תשובתו של הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל. הוא פתח תשובתו בדברי המדרש, שכאשר גליית הפלישתית התגרה בעם ישראל ובאמונתו וחירף וגידף כלפי מעלה, אזר דוד המלך עוז, ויצא להלחם בגיבור המפלצתי בעזרת כף קלע וחמישה חלוקי אבנים. הוא ידה בו אבן

אמנם התשובה לזה, שבחנוכה היינו מסוגלים לקלוט את הנס, להבין שהשי"ת מדבר אלינו ומשפיע עלינו שנוכל להתחנך ממעשיו.

החינוך של חנוכה הוא שהקב"ה הוא בעל הכוחות כולם בבריאה, והוא בעל הבריה, והוא עשה ועושה ויעשה את כל המתרחש בעולם, בין בטבע ובין בנס, בין בגלוי ובין בנסתר ו"אין עוד מלבדו".

חנוכה - "להודות ולהלל"

ימי החנוכה נועדו לעורר בנו את הכלים לקלוט את נסי הקב"ה. להתחנך לראות את הנפלאות והתשועות, ולהבין שהשי"ת מנהל את עולמו בחסד וברחמים בכל עת ושעה. ובפרט צריכה להיות גודל ההכרה בהנהגת הישועה של השי"ת שגם בעת צרה ומצוקה נוכל לראות שמתוך הצרה מצמיח הקב"ה את נס הישועה. בבחינת של "כי אשב בחושך ה' אור לי". נרות החנוכה מיועדים להאיר לעין המתבונן, שמתוך הצרה מציא הקב"ה פדות ורווחה.

מעשה נורא שמעתי על קבוצה של ארבע מאות יהודים, שהיו אזרחים גרמניים ונתגלגלו בשנות המלחמה לאנגליה. הבריטים לא יכלו להחזיק בתוכם פליטים גרמנים החשודים כמרגלים בזמן מלחמה, ולכן אספו את כל הקבוצה ושלחו אותם באנית מסחר לגירוש באוסטרליה. הם שחררו אסירים ופושעים מבתי כלא, כדי שישמשו כמלחים על האניה. אך יצאה האניה מהנמל באנגליה התחילו המלחים להתעלל בקבוצת היהודים. גנבו מהם את מזוודותיהם ובזזו לעצמם כרצונם, ואת הנותר השליכו באכזריות אל תוך הים. הצער ועגמת הנפש על איבוד החפצים, המזכרות והמכתבים האישיים היו גדולים מאוד. "מה זה עשה ה' לנו?" כך הגיעו הפליטים, בעירום ובחוסר כל והתאקלמו באוסטרליה.

לפני שנים מספר, עשרות בשנים לאחר הגירוש ההוא, מצא יהודי אחד יומן של קצין גרמני ששרת בשנות המלחמה בצוללת. באחד הפרקים המתארים את שנות המלחמה הוא כתב על אותה אנית מסחר בריטית שנקלטה בראדר של הצוללת. הפלגה ללא ליווי צבאי היתה בימים ההם כהתאבדות. ניתנה הוראה לירות על האניה, אך לא היה ברור אם אכן היריות פגעו במטרה. כיוון שנקלט בראדר שמזוודות וחפצים פזורים סביבות האניה, נשלחה סירה למשות אותם מן המים. בבדיקה גילו מכתבים בגרמנית של אזרחים גרמניים. רושם הוא: "שמחנו שלא פגענו באניה עם גרמנים כמותנו. בהוראה שקיבלנו מהפירר בעצמו [היטלר ימ"ש], הופקדנו ללוות את האניה עד לאוסטרליה בכדי להגן עליה מפני תוקפים בריטים אפשריים".

לאחר שנוסעי האניה ירדו והיא חזרה לאנגליה, זיהו הגרמנים שהיא שייכת לאנגלים ופוצצו אותה.

נתבונן בעומק המעשה. ארבעים שנה יהודים בכו והצטערו על אובדן המזכרות והמכתבים האישיים, אולי אפילו התמרמרו על מדת הדין שפגעה בהם. והנה מתברר למפרע גודל החסד שעשה עמם השי"ת, ובנס ממש איפשר להם להגיע בשלום לחוף מבטחים. מתוך מצב של חוסר סיכוי להנצל, זימן להם ה' מלחים באניה, פושעים ואכזריים, שזרקו את חפציהם למים ובכך ניצלו חייהם.

הנסים מתרחשים סביבנו, אך אין לנו תמיד את הכלים לקלוט ולהבין את גודל חסדי השי"ת עמנו, בכל ימי חיינו.

לשם כך נקבעו שמונת ימי החנוכה "להודות ולהלל", לפתח

ובאמונתם. גזרו: "כתבו לכם על דלתות הבתים: 'אין לנו חלק ונחלה בה!'" הרגו מי שהעז למול את בנו, מי ששמר שבת, שסירב להתגאל במאכלי טריפה. באו להכריח את מתתיהו להקריב קרבן לעבודה זרה.

והוא קם, הרג את הצורר והרס את מזבחו, וקרא: "מי לה' אלי!" התלכדו סביבו כל אלו שהיו מוכנים למסור נפשם על אמונתם ודתם. האם יעלה על הדעת שלא יעזרו ממרום? אין זה אפילו בגדר נס - "כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט". הרי זה דבר בסיסי, מתבקש מאילו.

אבל כאשר ביקשו לחדש את עבודת הקודש ונתקלו במחסור בשמן כשר, ונעשה נס, ומעט השמן הספיק לשמונה ימים - זה היה מאור הפנים ממרום, זו היתה **"הנשיקה"**, שהעניקה מבט אחר לכל הניצחון במלחמה!

נמצא, ששני העניינים משלימים זה את זה. הניצחון הפלאי של המרד שאנו מזכירים בהודאתנו בתפילה, מקבל את משמעותו המאירה והזוהרת לאור נס פך השמן שאנו מציינים בהדלקת הנרות.

(רבי חיים שמואלביץ)

פעם אחת אחרה אשתו של רבי נחומקה מהורדנא לשוב לביתה ומחמת זה התאחר רבי נחומקה להדליק נרות חנוכה, ושאלו רבנו החפץ חיים מדוע התעכב מלהדליק, ענהו רבי נחומקה דהנה מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת, יקנה נר שבת מפני שלום בית [שו"ע תרע"ח, א] והלא ק"ו ומה במקום ביטול הדלקת נרות חנוכה אמרינן נר שבת עדיף משום שלום בית, אני שלא אבטל הדלקת נרות חנוכה, ודאי שכדאי לאחר ההדלקה משום שלום בית.

וכעין זה היה מעשה בדידי, ושאל אחי הרב אלימלך את מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, והתכעס רבנו זצ"ל ואמר: מדוע עושים מזה עסק ושלום בית, הבעל צריך להדליק בזמן! וכמו"כ להיפך, אם האשה בבית והבעל אינו בבית, שהאשה תדליק!

ויש להעיר דמהמשנ"ב חזינן לכאורה דלא כהגרש"ז, שכתב וז"ל, אם בא לביתו קודם עלות השחר ומצא בני ביתו ישנים, מן הנכון שיקצם כדי שיוכל להדליק בברכה [משנ"ב סתור"ב סקי"א] ואילו להגרש"ז היאך משכחת דין זה, הא היתה אשתו צריכה להדליק בהגיע הזמן.

א"ה. ולברר מקחו של צדיק י"ל דסבר מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דהלכתא דידן לא שייך לשלום בית שבין איש ואשה, אלא שהוא דין מסויים של שלום בית האמור בנר, ששייך בכל איש ואיש שלא יכשל בעץ ואבן. וכפרש"י שבני ביתו מצטערין ליישב בחושך [שבת כג:]: ושפיר דלפי"ז אמר מרן זצ"ל בזה"ל: מדוע עושים מזה עסק ושלום בית, הבעל צריך להדליק בזמן!

ומה שהקשה המשנ"ב הנ"ל לא קשיא מידי דאפשר וכך היה המעשה, דהתאחר להגיע לביתו, וב"ב לא הדליקו עליו, דאם רוצה להדליק בברכה יקצם משנתם.

ומעתה י"ל דגם רבי נחומקה מהודנא סבר ביסוד שלום בית דנר שהוא כפרש"י שבני ביתו מצטערין ליישב בחושך [שבת כג:]: ורק דס"ל דדא ודא אתנייהו ביה ודו"ק.

(אור יקרות)

- והאבן קלעה לחריץ הראייה שבקסדתו. "ותטבע האבן במצחו, ויפול על פניו ארצה". ומציין המדרש, שבדרך הטבע כאשר אדם מוכה באבן הטובעת במצחו הוא נופל לאחוריו, ואילו כאן נעשה לדוד נס וגליית נפל על פניו. ומדוע? כדי שדוד לא יצטרך להרחיק ללכת כדי לכרות את ראש גליית!

תמה הגאון רבי חיים שמואלביץ: לאחר הניצחון על הגיבור המתרברב שהביא למנוסת הפלישתים ולמפלתם, האם יש ערך לעובדה שגליית נפל כך או אחרת? האם העלם הצעיר התקשה לפסוע עוד כמה פסיעות כדי לכרות את ראש אויב עמו?

כך שאל - ותירץ במשל מן החיים. ילד גדל. כף רגלו התארכה, נעליו לוחצות, יש לקנות אחרות. אין הורה שלא יעשה זאת, זו חובתו. אבל אם הילד הוא רע, עצל, אנוכי, כפוי טובה, וההורה כועס ורוגז עליו, יקנה את הנעליים וחסל. אם הילד טוב וציותו, חרוץ ומוקיר טובה, הופכת קניית הנעליים לחוויה להורה. ייתכן שיקנה אותן נעליים, אבל יגישן בחיוך ובנשיקה. והיא המביעה את ההבדל בין 'פרעון חוב' - למתנה מכל הלב!

כך גם במלחמת דוד וגוליית. הלוא גליית חירף וגידף כלפי מעלה, התגלה כביכול באלוקי ישראל, "חרף מערכות אלקים חיים... ויקלל הפלישתי את דוד מאלוקיו". כאשר דוד מסר נפשו למען אלוקיו, הרי זה מובן מאילו שהקב"ה יהיה בעזרו, וינחה את האבן לטבוע במוח הצורר. אין זה אלא "פירעון חוב". אבל העובדה שהפלישתי נפל קדימה, על פניו, לרגלי דוד - היא **"הנשיקה"**. והיא מעניקה מימד אחר לכל הניצחון. הופכת אותו למתוק ומאיר...

רעיון זה נמצא במקומות נוספים. כשבתיה בת פרעה הצילה את משה רבינו מן היאור, חיפשה עבורו מינקת. הלכה מרים אחותו והביאה את אימה, יוכבד. קיבלה האם המאושרת את בנה, ובת פרעה נתנה לה שכר על הנקתו. אמרו על כך במדרש: "לא דיין לצדיקים שמחזירים להם אבידתם, אלא שנוטלים שכר!" תמה רבי חיים שמואלביץ: יש לשער כמה תחינות התחננה לשלום ילדה, בכמה דמעות הורידה את התיבה למימי היאור, וכמה שמחה כששמעה שבנה יקירה ניצל, ושמחתה הרקיעה שחקים כשהתבררה שיוחזר לידיה! במה נחשבו בעיניה פרוטות השכר, ומה ראוי כלל לצינין?!

אלא שעצם הצלתו של משה רבינו, היתה עבור כלל ישראל ובזכות כלל ישראל. ודמי ההנקה היו הארת פנים מיוחדת לאימו של משה רבינו: **"הנשיקה"**.

כיוצא בכך, נאמר לאברהם אבינו: "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה, כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם". וכתב רבינו ה"אור החיים" הקדוש: "טעם שהוצרך לומר 'מן המקום אשר אתה שם', כאן נעשה לו נס עצום, שיוכל לראות מדרום לצפון וממערב למזרח ממקום אחד, מבלי שיוצרך להסתובב" ויש להבין, מדוע נעשה נס כה גדול. מה הטורח להסתובב, במיוחד כשהתבשר שכל חוג ראייתו שלו הוא ולזרעו לנצח?!

אלא שנתינת הארץ, היתה מתנה לכלל ישראל. ואברהם אבינו זכה להארת פנים מיוחדת בנתינה. מניעת הטורח הפעוט ממנה היתה **"הנשיקה"** שהעניקה לנתינה משמעות אהבה וחיבה. כיוצא בכך לגבי נס החנוכה. היוונים לחמו בתורת ישראל,

פרשת מקץ

"ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקות הבשר את

שבע הפרות" וכו' (מא-ד)

ולהלן הוא אומר: "ותבלענה השבלים הדקות את שבע השב-
לים הבריאיות" וכו' (שם ז)

ולהלן הוא אומר: "שבע פרות הטובות שבע שנים המה".
ונשאלת השאלה: מה שייך בנושא של זמן, שזמן בולע זמן.
נכון, שהתורה אומרת "וקמו שבע שני רעב אחריהן, ונשכח כל
השבע בארץ מצרים". אבל שבע השנים הטובות, הטיבו לתושבי
מצרים. ואפילו אם לאחריהן באו שני רעב וסבל, שהשכיחו את
השבע - אבל הזמן הטוב והרגשת השובע בשנות השובע והש-
פע, זה לא נמחה ולא מתבטל, והמשל אינו דומה לנמשל. כי אם
הפרה יכולה לבלוע פרה אחרת, זה מושג אליגורי, והוא הדין בש-
בלים. אבל ששנה תבלע שנה טובה ממנה, דהיינו שהזמן בולע
את הזמן ומוחקו כלא היה - זה לכאורה לא מתקבל על הדעת.
והסביר מורנו, כי אפילו בשנות הטובה והשובע, שהבריות
מרוצות ושמחות בשפע שיורד עליהם, זה רק אם הוא חי בהווה
הטוב, ואין לו ידיעה מראש מהרע האמור לבא לאחר מכן. מה
שאין כן, במצרים, אחרי שנתפרסם לכל, כי אחרי שבע שנות
השבע, תבאנה שבע שנות רעב קשות; הרי עצם הידיעה והדאגה
ממה שמחכה להם לאחר שנות הטובה ושובע, זה יכרסם במ-
נוחתם ובשלותם של הבריות, עד שגם האכילה לשובה, מהולה
היתה בעצב ובדאגה על מה שצפוי להם אחרי שנות השובע. לפי
זה הלשונית "ותבלענה" "ותאכלנה", מבטאות נכונה את העתיד
הקודר הצפוי להם, שיגיעו לכך "שלא יודע השבע מפני הרעב
ההוא".

(חכמת חיים)

"ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי, אלקים יענה

את שלום פרעה" (מא, טז)

במכתב שכתב, מביע הסבא מקלם זצ"ל התפעלות עצומה
ממה שפסוק זה מלמדינו. ז"ל: "... לא אתעצל עוד מלהודיעך
יקרת הדברים שהנחיל לנו הקב"ה בטובו במתן תורתו לעמו,
בהודיענו נפלאות אשר לא יסופר ולא ישוער למין האנושי אשר
המה בשר ודם והודיעה לנו התורה מעלת החינוך של זרע יעקב
אבינו ע"ה נורא מאד!"

יוסף הצדיק יוצא מבית אביו כשהוא בן שבע עשרה שנה. הוא
מושלך לבור עם נחשים ועקרבים, הוא נמכר לישמעאלים והם
מוכרים אותו לפוטיפר. למעלה מעשר שנים הוא נמצא בביתו
של פוטיפר, אח"כ הוא נמצא שנתיים בבית הסוהר, שנים ארוכות
של סבל נורא.

לפתע מגיעים שלוחי המלך אל הבור, "ויריצוהו מן הבור אל
פרעה". כשנכנס לארמון המלך, פונה אליו פרעה: "שמעתי עליך
תשמע חלום לפתור אותו?" יוסף עונה מיד: "בלעדי". ובתרגום:
"בר מן חכמתי". פלא פלאות, עד כמה חינוכו של יעקב אבינו
טמוע בעצמותיו. לכאורה כל הצלתו תלויה בזה, ואפילו אם רצה
לנהוג במדת ענווה, הלא לא הוא הטעה את פרעה, ובפרט שי-
כול היה לומר לו שכל מעשיו הם בסייעתא דשמיא, ולא בכוח?

ולמה בחר בניסוח כל כך חריף: בלעדי. איני כלום. בפרט שאין
בזה משום כבוד מלכות לסתור דברי המלך כך?

אבל יוסף במידת האמת, והוא אומר את האמת המדוייקת:
"בלעדי", כלומר - אני עצמי איני כלום בדבר זה.

המשיל זאת הגה"צ רבי ירוחם ליוואוויץ זצ"ל מנהל רוחני ישי-
בת מיר לבחור שנכנס להיכל הישיבה והקשה קושיא חזקה וע-
צומה, כל הישיבה מתפעלת ורועשת מהקושיא ונושאת את הב-
חור הנערץ על כפיים. לפתע, תוך כדי דיבור, אומר הבחור, שהוא
ראה את הקושיא ברעק"א... מיד כל ההתפעלות יורדת ממנו.
הקושיא חזקה אבל זה לא קשור אליו.. אחרים ממשילים זאת
לאדם שיראה ביד פקיד בבנק סכום עצום של כסף, הוא מנצל
את ההזדמנות, שכן הלה ידיד ותיק שלו ומבקש ממנו הלואה
לפרק זמן, עונה לו הפקיד: מצטער, זה לא שלי. כך נהג יוסף
כשנשאל על ידי פרעה: בלעדי, זה לא קשור אלי.

זו הסיבה שפרעה ממחר לעשותו משנה למלך. היות והוא
רואה לפניו מחזה נדיר, חכם כה גדול "אין חכם ונבון כמוך" ולא
תולה מאומה בעצמותו.

(חכמת ומוסר ח"א מאמר ק"ז - נועם המוסר עמ' קמ"ד)

"אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת

רגלו בכל ארץ מצרים" (מא, מד)

הקושיא זו עקת, איך היה ליוסף העוז והגבורה לעלות ולשלוט
על ממלכה אדירה כארץ מצרים, בלי שום נסיון קודם בענין, בלי
ללמוד דרכי ותכסיסי מלכות? הרי יוסף היה בחור ישיבה שכל
עסקו היה בתורה ועבודה, לימוד התורה עם אביו, רעיית צאן
אביו ואחר כך גדל בבית פוטיפר וישב בבית סוהר שנים עשרה
שנה, ואיך הסכים לקחת את השלטון?

ביאר הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל מנהל רוחני ישיבת
פוניבז' במשל: אם יספרו לנו על בחור בן שבע עשרה שרועה
עדר בקר של מאתיים וחמישים שורים, וכי יעלה על דעתו
לשאול, הלא בחור הזה שוקל שבעים קילו, מהיכן האומץ לש-
לוט על עדר ששוקל מאתיים וחמישים אלף קילו. קושיא זו מופ-
רכת מעיקרא, כי מדובר בסוגים שונים, האדם הוא נזר הבריאה
והוא שולט על בעלי החיים.

יוסף הצדיק ידע היטב מה זה יהודי, שיהודי הוא סוג אחר
מהגויים, כפי שכותב הכוזרי שיש בבריאה חמשה סוגי נבראים:
דומם, צומח, חי, מדבר ויש סוג נברא שנקרא ישראל. כמו שדו-
מם וצומח הם שני סוגים, כך ישראל ושאר הנבראים הם סוג אחר
לגמרי, והיות והוא שייך לעם ישראל אין לו שום קושי לשלוט
על כל ארץ מצרים. שהרי בפסוק נאמר (ישעיה מ, יז) "הן גויים
כמר מדלי וכאפס ותהו נחשבו". אומות העולם בעינינו הם כאין
וכאפס, כמובן שאנו נזהרים שלא לצערם, כמו שיש הלכה שלא
לצער בעלי חיים, אבל יחד עם זה, אנו מבינים את מעלתנו וע-
ליונותנו עליהם.

ידיעה זו נתנה ליוסף את העוז למלוך. הוא ידע את מעלתו וחי
בהכרה ברורה שהוא נזר הבריאה ואם ההשגחה העליונה סובבה
שהוא יטול את התפקיד הוא יעשה זאת ובודאי יצליח.

(אבא בם)

"אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאותיו אליך וחסאתי לאבי כל הימים" (מג, ט)

"והצגתי לפניך - שלא אביאנו אליך מת, כי אם חי" (רש"י)

הקושיא זועקת איך יהודה מתחייב התחייבות כזו שאינה בידיו, ואיך יעקב משתכנע מאמירתו זו? התירוצים בזה רבו. רבי משה דוד וואלי תלמיד הרמח"ל כותב, שיהודה ראה זאת ברוח הקודש וזה שכנע את יעקב. יש שכתבו בספרים אחרים נכתב שאכן לא היתה זאת התחייבות שיחיה, אלא שיעקב ראה בזה שיהודה מכניס את עצמו לערבות גמורה שהוא יעשה כל שבידו, ובזה השתכנע. הגה"צ רבי מאיר שפירא זצ"ל מנהל רוחני ישיבת נחלת דוד שמע מרבו הגאון רבי יוסף לייב בלוך זצ"ל אב"ד ור"מ טלז שביאר שיהודה טען לאביו שהיות והוא בן תורה הוא יודע גם איך להיאבק עם מלאך המוות. בזה הסביר גם את חזון העצמות היבשות (יחזקאל לז). יחזקאל הנביא מספר שראה בקעה שכולה עצמות יבשות והקב"ה שואל את יחזקאל: "התחיינה העצמות האלה?" ויחזקאל עונה "ד' אתה ידעת". אומר לו הקב"ה "הנבא על הרוח", ויחזקאל מספר שהוא

"ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי" (מא, נא)

איך יתכן שיוסף השתבח בזה ששכח את בית אביו, בית יעקב אבינו בחיר האבות? ולא עוד, שקרא את שם בנו על כך, את-מהה!?

ביאר הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל: כוונת יוסף היתה שהצליח להשכיח מעצמו מה שעשו לו אחיו, והיה זה נסיון קשה מאד, להביט רק אל העתיד ולשכוח את כל מה שנעשה לו. כדי להודות להשי"ת שהצליח לשכוח קרא את שם בנו מנשה, כדי לזכור חסד השי"ת ולזכור הלאה שלא להיזכר בעבר. הוסיף על דבריו הגה"צ רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל בעל ה"מעיל שמואל" שדבר זה מתאים היטב עם דברי הגר"י סלנטר זצ"ל עצמו (אור ישראל סימן כ"ו) שלפעמים אין להסתפק בלימוד המוסד בלבד, אלא צריך לעשות פעולה מעשית ליישר המידות כמו שמבואר בגמ' (ברכות יח): מעשה בחסיד אחד שהקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות להזכיר לעצמו בחוש את יום המיתה. כך נהג יוסף הצדיק לא להסתפק בלימוד המוסר בלבד, רק עשה פעולה מעשית שיזכור שצריך לשכוח.

(לתתך עליון)

ריתחא דאורייתא

"ויגלח ויחלף שמלותיו" (מא, יד)

ובפרש"י ויגלח מפני כבוד המלכות (ב"ר).

וצ"ע דבכל התורה גילוח היינו בתער וא"כ יש בזה איסור השחתת הזקן ואיך גלח יוסף והא שמר כל התורה קודם שניתנה [וכן יש בזה איסור הקפת הראש]? (ר"ע מברטנורא עה"ת) תשובה:

ועי' ב"ק (פג. סוטה (מט): אבטולמוס בר ראובן התירו לו לספר בתער מפני שהוא קרוב למלכות ויש בזה כבוד למלכות וכל שלא היה הניקף מסייע להמקיף ואינו עושה מעשה בידים הוי רק איסור דרבנן ומפני כבוד מלכות התירו לו (רע"ב שם).

ולכן כתב רש"י ויגלח מפני כבוד מלכות ולא כתב זה גם על ויחלף שמלותיו דלזה לא צריך היתר של כבוד מלכות אבל על איסור גילוח לא הותר לו רק מפני כבוד מלכות כ"כ ר"ע מברטנורא על התורה (ועי' הגירסא בגמ' לספר "קומי" וע"ש בפ"י רש"י ב' פירושים ודו"ק).

ויש להוסיף דעי' באבן עזרא ויגלח - המגלח פי' דלא גלח בעצמו רק ע"י אחרים ומבואר היטב [ולעיקר קו' הרע"ב עי' בתרגום דתרגם וספר והק' הגר"י רוזין דדרך התרגום לתרגם "וגלח" וכאן תרגם וספר ואפשר דבא לפרש דלא גלח בתער רק במספריים].

ועי' בשפתי חכמים דהק' למה לא כ' רש"י דגלח כיון דיצא מן הבור ומטו בי מדרשא בשם מרן הגר"י דהא היה ר"ה ואסור לגלח רק מפני כבוד המלכות וכבר כתב כן בחת"ס בתורת משה לבאר עפ"ד הש"ך יו"ד דבמקום טבילת מצוה מותר לאשה ליטול הצפרנים ע"י נכרי ולא חיישינן לאמירה לעכו"ם שבולת דלא גזרו על שובת במקום מצוה ולכן גם משום כבוד מלכות דהוי מצוה לא חששו על אמירה לעכו"ם שבות להתגלח ע"י נכרי.

והגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א כתב:

כל הקטע הזה אינו נכון במחכ"ת.

[והיינו כמש"כ הראב"ד פי"ב מע"ז ה"א דהא דהמתגלח אינו לוקה אא"כ סייע למגלח, מ"מ כל שמדעתו עשה עובר בלאו אמנם אפש"ל דרע"ב דכ' דהוי רק איסור מדרבנן כתב זה על פי שי' הרמב"ם פי"ב מע"ז (ה"א) וכהבנת הכ"מ שם דכ' דלא שייך לומר שהוא עובר בלאו כיון דלא עשה מעשה כלל ואפי' אם א"ל להקיף לו פאת ראשו אין שליח לדבר עבירה ע"כ ויל"פ דהרע"ב נמי ס"ל כן ובעיקר ראיתו מסוגיא דב"ק פ"ג. הג' בגמ' דידן התירו לו לספר קומי אמנם הרע"ב מפ' דקאי על גילוח בתער].

ועוד העיר הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א דלא גלח הזקן.

[דהא דכ' ויגלח היינו ראשו ולא נתבאר דגלח הזקן אמנם גם בזה צ"ע אם גלח בתער הא אסור לגלח פאת הראש].

וראה דבר חדש בס' ארעא דרבנן למהר"י אלגזי (של"ו) דכבוד מלך דאורייתא ומותר לעבור איסור של תורה ותדע דיוסף התגלח והיה זה בר"ה ע"ש.

[וצ"ע אם לגלח הוי איסור דאורייתא ועי' בתו' שבת צ"ד. דהמגלח וא"צ לשערות הוי מלאכה שא"צ לגופה והרמב"ן חולק עליו בשבת (ק"ו). דגזזו וצריך להחליק הבשר נמי מקרי מלאכה הצריכה לגופה דגזיזה המלאכה גם בשער וגם בדבר הנגזז].

ועי' במושב זקנים לרבתינו בעה"ת דהתגלחת אצל יוסף הותר מדין פקוח נפש [ודהיה מתחייב בנפשו אם היה בא אל המלך בלא תגלחת עי"ש]

(פירושים משלחן גבוה)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

חלומות שוא ידברון

היה יהודי שהתפלל אצל החזו"א, ושאל פעם את אבא זצ"ל כתוב "חלומות שוא ידברון", והנה הוא חלם שאחיו מת ולאחר זמן התברר ונודע לו שאכן בדיוק באותו לילה מת אחיו... והשיבו אבא ז"ל: הרי הדבר דומה למה שאומרים על אחד שהוא שקרן, וכי אינו מדבר אף פעם אמת, וכשאומר שרוצה הוא לאכול האם גם זה שקר, אלא הכוונה שהוא רגיל לדבר שקר, אבל יכול לדבר גם פעם אמת, כך גם כאן, חלומות שוא ידברון, ואי אפשר לסמוך עליהם, אבל בוודאי יתכן שיש בהם פעם אמת!

פ"א חלמה אחת מהבנות בבית אבא זצ"ל על שכן שנפטר, ואבא ז"ל ציוה לה לעשות הטבת חלום. לאחר זמן קצר נפטר השכן, לא תמיד עוזר "הטבת חלום".

אבא זצ"ל סיפר לי, כי בנו של ר' מנשה מאיליא זצ"ל חלם חלום שיסע לים ויטבע בו, וסיפר זאת לרבו ר' יצחק מוולאז'ין זצ"ל, ואמר לו רבו: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, והטיב לו החלום. סוף דבר היה שנסע לים ונטבע... וכשסיפרו זאת לרבו אמר: כנראה יש פעמים שצריך לחשוש לחלום...

*

שאלה: אשה אחת ראתה את אביה בחלום והראה לה מחברת שכתוב שם שחייב כסף להוצאת ספרים מסויימת, הוא היה רגיל להשתמש בספר פלוני. לפני כשנה הוציאו שוב את הספר הנ"ל והיו המוליים בקשרים עם האבא, ביררו אצלם ואמרו שאינו חייב כלום. באותו לילה גם בעלה ראהו בחלום, וזה היה דבר לא רגיל אצלו, האב היה זהיר מאד בדיני ממונות, ושואלים מה לעשות?

תשובה: דברי חלומות אין לחשוש. יש לפעמים שיש בו ממש, אבל כאן כבר ביררו וא"צ לחשוש כלום. סיפר לי אברך בביהכ"ס מעשה יפה, אביו נפטר ובא אליו בחלום שהוא, האב, חייב לפלוני כך וכך כסף. הלך הבן לפלוני ורצה לפרוע חוב אביו, שאלו המלוה: מנא לך הא, הרי אף אחד אינו יודע מזה? וסיפר הבן שאביו הגיע אליו בחלום. כנראה שהיה זהיר מאד בדיני ממונות, ונתנו לו מן השמים רשות לזה.

סיפר הרב שליט"א: בא אלי בחור ואמר שחלם, לפני מה שאירע עם תאונת המטוסים, שתהיה התנגשות בן שני מטוסים וכך יהרגו יהודים רבים, בדיוק כפי איך שאירע באמת אח"כ, וכשיקום בבוקר תהיה ידו מלאה פצעים וזאת תהיה לו לסימן שיחלה רח"ל במחלה קשה וכי ימות. ולא שם לבו לזה. ושוב אח"כ כך ארע, היתה תאונת מטוסים ונהרגו רבים, ולמחרת האירוע קם בבוקר כשידו מלאה פצעים, שלחוהו אלי והוא הראה לי את ידו המלאה בפצעים

אמרתי לו: א', אין חלום בלא דברים בטלים, ואפשר שמה שחלם שימות זה הדברים בטלים, ב', צריך לומר בתפילה מה שמועיל לחלום, שכתב ב"משנה ברורה" שזה מועיל אף לחלומות שמתענין עליהם, ג', שאלתיו היכן לומד, וענה בישיבה של חוג המזרחי, אמרתי לו שיעבור לישיבה קדושה וכי זה יגן עליו.

(דרך חיים)

אומר להם בשם ה' והם קרבים עצם אל עצם אך "ורוח אין". והקב"ה שב ואומר לו "הנבא בן אדם, הנבא על הרוח" ואז הם חיו. מה היה הדין ודברים בין הקב"ה ויחזקאל, מה ההוה אמינא ומה המסקנה? ביאר רבי יוסף לייב שלכאורה וכי הקב"ה צריך לשאול את יחזקאל, "התחיינה העצמות האלה", ועוד יש להעיר שבתחילה אומר לו "הנבא" ולא קורה כלום? אלא, הקב"ה שואל את יחזקאל, לך יש כח להחיות את העצמות? עונה יחזקאל: איני יודע. אומר לו הקב"ה "הנבא", בכוחך להנבא! אז הוא התנבא ולא הצליח. אומר לו הקב"ה יחזקאל: שטארקער! טיפער! (יותר חזק! יותר עמוק!) תתאמץ, אתה תצליח!

אין לנו מושג אילו כוחות מרוממים נמסרו בידי תלמידי חכמים, לו היינו יודעים ומנצלים את כוחינו, היינו יכולים לנסוק לגבהים!

בענין זה כתב המסילת ישירים (סוף פרק כ"ו) ז"ל: "ויכול לה- גיע דבקו אל מעלה כל כך גדולה, שכבר ימסרו בידו מפתח של תחיית המתים כמו שנמסרו לאלהו ולאלישע שהוא מה שמורה אל עצם התדבקות בו יתברך שבהיות הוא יתברך שמו מקור החיים הנותן חיים לכל חי... הנה הדבק בו יתברך דבקות גמור יוכל למשוך ממנו יתברך אפילו משך החיים עצמם".

ידוע מה שמביא הגר"ח מוולאז'ין בס' "רוח חיים" (אבות פ"א מ"א): "וסופר מאדונינו דוד הגאון בעל ה"ט"ז שאשה אחת צעקה אליו, אהה אדוני והנה בני נחלש למות. ויאמר לה הלא זאת אעשה לך, הדברי תורה שאני עוסק כעת עם תלמידי אני נותן במתנה להילד, אולי בזכותו יחיה כי בדבר הזה תאריכו ימים כתיב. באותה שעה חלצתו חמה. מוסיף הגר"ח: "הרי שבכל עסק מהתורה בכח דביקותו זכותו להחיות מתים".

הגאון מטשעבין זצ"ל סיפר שפעם הגיע הגאון הש"ך זצ"ל לעיל קאליש ודרש בבית המדרש המקומי, הגאון בעל 'מגן אברהם' ישב ושמע את דבריו. ה'מגן אברהם' התקשה בדבריו, וכ- ששב הש"ך לאכסנייתו שלח המג"א את תלמידו שישאל אותו את הקושיה. הוסיף ה'מגן אברהם' ואמר לתלמידו, כנראה הוא יתרוץ לך כך וכך, אז תקשה לו אתה כך וכך. כך הכין את תלמידו לדבר עם הש"ך. הלך התלמיד ודיבר עם הש"ך בחריפות וב- קיאות כפי שהדריכו רבו.

כשסיים לדבר איתו בענין השאלה, עבר הש"ך לדבר איתו בנושאים אחרים, וראה שאינו בקי בהם כפי שבקי במה שדיבר קודם לכן, והבין שהוא שליח של משהו, וגזר עליו שיאמר לו מי שלח אותו, בלית ברירה גילה התלמיד שהוא שליח של ה'מגן אברהם', אמר לו הש"ך שיחזור לרבו ויאמר לו שהוא משתוקק לדבר איתו בעצמו, ומבקש שיבוא אליו. כשהגיע הש"ך החלו לדבר בחריפות ובקיאות, וכדרכה של תורה התפתח הוויכוח לוויכוח עז. והנה, באמצע הוויכוח התמוטט באותו בית, יהודי שהגיע לדין תורה, והיה נראה כגוסס, קראו הנוכחים להש"ך שי- מהר לצאת מהחדר שהרי הוא כהן. הש"ך שהיה באמצע הוויכוח, הפשיל שרוולו ודפק על השולחן בעוז: 'איך הייס ווארטן', (אני מורה להמתין) והמשיך - 'כל זמן שהנני פה הוא לא ימות, ולכן מותר לי להשאר כאן', וכך היה. כשגמר הש"ך לדבר בלימוד עם ה"מגן אברהם" ויצא מפתח הבית מת אותו יהודי.

(לתתן עליון)

בין שבילי המוסר

"ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים" (מא, לג)

הקשה הגה"צ ר' אליהו לאפיין זצ"ל, לשם מה דרוש לאיסוף תבואה איש "חכם ונבון", הלא מדובר בניהול כלכלת מדינה, וא"כ יקחו כלכלן גדול איש נמרץ לעבודה, שמבין בעסקים כראוי! אך באמת שלאסוף ולכנוס בשעת שובע בשביל שנות רעב, תלוי בחכמה ותבונה, כי טבע האדם להימשך אחרי ההווה, ולא לראות במוחש את העתיד, והרי שבע שנים של שובע ושפע באים למצרים, ולכן בדרך הטבע, כשרואה האדם שובע רב לנגד עיניו, אינו נמרץ לאסוף כבשעת רעב, ורק החכם והנבון יאסוף ויכנוס, משום שה- חכם רואה את הנולד, וכאילו הרעב לנגד עיניו ממש, כבר עכשיו, כי חכם הוא!

מכאן סיים ר' אליהו זצ"ל, מוסר גדול לאדם עלי אדמות שיאסוף הרבה מצוות ומעש"ט לעוה"ב, שהעוה"ז דומה לשנות השובע, והעוה"ב לשנות הרעב, וכמו שאמרו חז"ל (רות רבה ג' ג') העוה"ז דומה לערב שבת והעוה"ב לשבת, ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת, והרי בעוה"ז יש שובע גדול ושפע רב, אוצרות של חכמה ומצוות פתוחים לפני האדם, אשר כל אחת מהן ערכה רב, ודוקא מתוך השפע הגדול שוכח האדם את ימי החושך, ומתרשל בעבודתו ומא- בד ומזלזל במצוות, ולאחר מותו יצטער על כל מצוה שאיבד, ולכן החכם שעניו בראשו צריך לעורר לבו לבל יתרשל משום מצוה, ויעשה כל שיכולתו במשנה מרץ לאגור עוד ועוד ככל אשר תמצא ידו!

כוונת הענין הוא, שבמשך חיי האדם בעוה"ז עצמו יש גם שנות השובע ושנות רעב ברוחניות! הא כיצד? שנות האדם בצעירותו הם שנות השובע, ואילו זקנותו נמשלת לשנות הרעב, כי הנה האדם בהעוה"ז צריך להשתלם בחכמת התורה ולקנות קנייני היראה, ולישר המידות להשלים נפשו להביאה מתוקנת לפני האלקים אשר יצרה, ובתחילת שנותיו של האדם מרצו רב להפליא, גם כוחות נפשו ומידותיו שעדיין רכים הם, אפשר בנקל לשנותם ולישרם, אך לכשמתבגר והולך, מאבד את שני המעלות הללו, וקשה עליו העבודה שבעתיים גם טבעיו והרגליו עומדים בעוכריו וקשה מאוד לשנותם, וגם כבדה העבודה מחוסר מרץ נעורים, והרבה הזהירו חכמים שיעשה האדם את שיכולתו כל עוד כוחו במוותנו, והאריכו בזה גדולי המוסר כידוע.

אך ההערה שאנו רוצים להוציא מפסוק זה, שלא יתפתה האדם לשלל האפשרויות הקיימים לפניו בימי נעוריו, שכמו בימי השובע אין האדם נמרץ לכנוס אוכל מפני שמצוקת הרעב אינה עומדת לנגד עיניו, ולכן צריך חכמה ותבונה להתבונן על אחרית דבר שלבסוף הלא יבואו ימי הרעב. כך בענין זה, צריך האדם בצעירותו להתבונן הרבה על ידי זקנותו, שסו"ס יבואו וימעטו כוחותיו, ותתרפה העבודה ותחזק המלאכה לקושי המידות, ולא יזלזל באף רגע בימי הנעורים, לבל יעמוד באחרית חייו וידפוק על חטא על איבוד ימיו, וכבר צווח החכם מכל אדם ואמר "זכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר יבואו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" (קהלת יב א)

וזהו כבר דבר קשה, משום שאת הכוח יש לצעירים ואת הדעת לזקנים, ובשעה שיש לאדם הכח אין לו התבונה להבין מה יש לו,

וכשבאה התבונה, הכח אזל ואיננו! ומעשה בגדול אחד ששח לפני תלמידיו ורצה לעוררם על ענין זה, וסיפר לפניהם מעשה שאדמו"ר אחד שאל את חסידיו, אילו יבא הבורא יתברך לברא עולמו מחדש ויתן לכל אחד זכות לבקש בקשה אחת לתקן דבר כפי הבנתו, מה תבקשו?! והחלו החסידים עונים כל אחד לפי דעתו, זה אומר לתקן פה וזה אומר לתקן שם.

וכאשר סיימו דבריהם נענה רבם ואמר, ואילו אני אומר לברא את העולם בדיוק כפי שהוא נראה כעת, שהכל נאה ונכון, ישר ומתוקן. וכדי להדגיש כמה חשוב הענין שרצה לעורר, אמר להם, אמת ונכון השקפתו של אדמו"ר זה, אך בכ"ז אילו אני הייתי נשאל מאת הבורא מה לשנות בעולם, לפי דעתי לא הייתי מתאפק ומבקש לתקן את המצב שבו הכח לצעירים והשכל למבוגרים!... ועתה שהבורא כן ברא את העולם כך, סיים אותו גדול את דבריו, אין עצה אלא שהצעירים יטו אוזן ויכופו קומותם לדברי הזקנים, וכך יצליחו כראוי.

דברים אלו הם הקדמה למעשה נורא שסיפר הגרא"ל לאפיין זצ"ל, על שיחה שאמר הגר"י בלעזר זצ"ל החודרת חדרי בטן ובוקעת גם את לב האבן שבאדם, והיה זה לעת זקנותו של ר' איצל, שעורר ענין זה שהצעירים צריכים לשמוע לקול זעקת המבוגרים, הבה ונשמע מה אמר ר' איצל!

פעם נקרא ר' איצל לשיבת סלבודקא לומר שיחת מוסר, היה זאת בחודש אלול קודם הימים הנוראים, ואף שבתחילה סירב מפאת חולשתו, נעתר לבסוף ובה אמר דברים קצרים ונוקבים, וכך אמר!

בקשתם ממני לבה ולהשמיע לפניכם דברים, ולמה? כי קודם הימים הנוראים מחפש כל אדם דרך תשובה, ועליה נכונה לשנה הבאה, ואתם כנראה סוברים שאני לאחר שנים רבות של יגיעה, כבושה לפני הדרך ואוכל להצביע לפניכם, זו הדרך לכו בה! אך אין הדבר כך, אמר ר' איצל, ואבאר דברי במשל וזו תהיה שיחתי.

משל לאדם שתעה ביער, והסתובב אנה ואנה, וככל שחיפש מקום יציאה הסתבך עוד יותר, עד שירדה החשיכה ועל כורחו נשאר ללון שם ברעב ובצמא בגשם ובקור, ולמחרת היום החל שוב לחפש מקום יציאה, ושוב הסתבך יותר ויותר, הרעב מציק, לשונו צמאה לטיפת מים, ונלאה למצוא הפתח, וכך עבר עליו גם היום השלישי כשכוחותיו הולכים ואוזלים ממנו. והנה לעת ערב לאחר שלשה ימים, רואה הוא לפניו מרחוק אדם מסתובב לו ביער, כמובן שאזר את שארית כוחותיו ונסרך עם כוחותיו האחרונים עד לאדם הלזה, כשהוא נופל על צוארו בשאגה, אנא הצילני נא! התחיל אותו אדם לבכות, ואמר לו אתה תועה ביער שלושה ימים, אני תועה כבר שלושה שבועות! אני כמוך באותה צרה ואיני יכול לעזור לך האיק לבה אל העיר, אך דבר אחד אולי אוכל כן לעזור לך, באיזה דרך לא מגיעים לעיר יכול אני לומר לך, ופה אל תלך! בדרכים אלו כבר הלכתי וחזרתי כלעומת שבאתי.

כך גם מצבכם, סיים ר' איצל את דבריו הנוראים, תועים אתם במלחמת היצר, ואתם רואים אותי באימים ומבקשים עזרה, והנה אני תועה כמוכם הרבה יותר שנים, ועל כן באיזה דרך תלכו אינני יודע לומר לכם, אך באיזה דרך לא תלכו זה אני יכול לעזור לכם, את הטעות שאני עשיתי כשהייתי צעיר ואמרת "יש זמן"... לעת זקנותי אתקן, בדרך זו אל תלכו, אל תחכו!!!

כאן כאמור סיים ר' איצל את שיחתו, וישמע חכם ויוסף לקח, ובתחבולות תעשה לך מלחמה. (לב שלום)